

Tüm okurlarımıza *Kültür ve İletişim*'e verdikleri destekten ötürü teşekkür ediyor okur ve yazar olarak bu desteklerini sürdüreceklerini umuyorum.

Georges Canguilhem'in "Epistemolojik Tarih" Yaklaşımı: Bilim, İdeoloji, Tarih ve Yaşam Arasındaki Kopuş ve Süreklilikleri Yeniden Düşünmek

Özet

Georges Canguilhem ile ilgili yazılarda genellikle, çağdaş Fransız düşünürlerini derinden etkilediği ve tartışılmaz bir itibarı olduğu halde, Fransa dışında çok az bilindiği belirtilir. Canguilhem'in çalışmalarının Türkçe'ye çevrilmediğini de göz önüne alarak, bu metin, Canguilhem'in düşüncesinin bağlamına dair bir değerlendirme ile başlar. Arkasından, iki patikada yol alır. Birincisi, Canguilhem'in epistemolojik tarih yaklaşımının esas boyutları ile ilgilidir; ikincisi de, yine Canguilhem'in epistemolojik projesinden ayrılamayacak olan "bilimsel ideoloji" kavramlaştırmasıdır. Ayrıca, Canguilhem'in "ideoloji" kavramlaştırmasının, bilim ve bilim-olmayan arasındaki etkileşimleri açıklamakta bazı kısıtlamaları olduğu iddialarını da Canguilhem'in yaşam bilimlerindeki kurucu kavramların çözümlenmelerinden örneklerle ve Deleuze ve Guattari'nin kavram tanımı ve kavramların "oluşları"na dair tezlerine dayanarak tartışır.

Adile Avar
İzmir Yüksek
Teknoloji Enstitüsü
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü

George Canguilhem's "Epistemological History": Re-Thinking About The Ruptures and Continuities Between Science, Ideology, History and Life

Abstract

It is usually remarked that, despite his profound effects on the contemporary French thinkers and his indisputable reputation among them, Georges Canguilhem is little known out of France. Regarding that Canguilhem's works have not been translated into Turkish as well, this text begins with a review of the context of his thought. It then moves on two paths: the first concerns some central aspects of Canguilhem's approach of epistemological history; and the second elaborates on his conception of "scientific ideology" which is integral to his epistemological project. Besides, using some sketches from Canguilhem's rigorous analysis of the problematic concepts in the history of the life sciences, and depending on Deleuze and Guattari's arguments about the nature and the "becomings" of concepts, the text discusses some critiques claiming that Canguilhem's conception of ideology has some limitations for the analysis of the play between scientific and non-scientific domains.

Georges Canguilhem'in "Epistemolojik Tarih" Yaklaşımı: Bilim, İdeoloji, Tarih ve Yaşam Arasındaki Kopuş ve Süreklilikleri Yeniden Düşünmek

Giriş*

Bu yazıda, sosyal teoriye ve eleştirel düşünceye katkılarının Fransa dışında son bir kaç yılda tartışılmaya başlandığını¹ ve Türkçe'ye hiç çevrilmemiş olduğunu da göz önüne alarak, Georges Canguilhem (1904-1996)'in² çalışmalarının güncel tartışmalardaki bağlamına kısaca değindikten sonra, *giriş* amacıyla iki hattı izleyeceğim: Birincisi, Canguilhem'in *epistemolojik tarih*³ yaklaşımı; ikincisi de, *kavramların tarihi* olarak kurulmuş epistemolojik tarihten ayrılmaz olan *bilimsel ideoloji* kavramlaştırması. Belirtmeliyim ki, Canguilhem'in "epistemolojik tarih" yaklaşımı ve "bilimsel ideoloji" kavramlaştırması, onun çalışmalarındaki bütün boyutları tüketmek için yeterli değildir. Örneğin, "farklı bir felsefi antropoloji" kurma kaygısıyla birleşen "tıp felsefesi"⁴, "birey ve özne" kavramlaştırmaları, felsefi-düşünsel güç (*intellectual rigour*), kararlılık ve tutarlılık ile "eylem" arasında kurduğu özdeşlik⁵, bu metinde çok kısa değindiğim "kavram" ve "yaşam" ilişkisi ve vitalizm, hem Canguilhem'in düşüncesindeki şaşırtıcı açılımları, hem de son derece zengin içsel gerilimleri yansıtan alanlardır. Ancak epistemolojik tarih ve "bilimsel ideoloji", Canguilhem'in çalışmalarının diğer boyutlarının arka planını kuran en belirgin bileşenler olduğundan, en uygun *giriş* patikalarıdır⁶. Diğer yandan, Canguilhem'in epistemolojik tarihinin, ve "bilimsel ideoloji" kavramının, "bilimin içi ve dışı" "bilim ve ideoloji" gibi ayrımları aşmak için çok önemli bir müdahale olduğu teslim edilir. Ancak, özellikle "bilimsel ideoloji" kavramının bu tür karşıtımları aşmak için yeterli olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu tartış-

malara karşı da, "bilimsel ideoloji"nin, Canguilhem'in epistemolojik tarihi ve Deleuze ve Guattari'nin (1996) "kavram" tanımı ve kavramların oluşu ve tarihine dair yaklaşımları ile birlikte düşünüldüğünde, kolayca bir tarafa itilemeyeceğini önereceğim.

Georges Canguilhem (1904- 1996) hakkındaki yazılarda genellikle bir paradoksa işaret edilir: 1968 öncesinde ve sonrasında Fransız entellektüellerini üç kuşak boyunca derinden etkilediği⁷ ve tartışılmaz bir akademik itibarı olduğu halde, çalışmalarında belirgin olarak onun etkisini taşıyan isimlerden daha az bilinir. Bu paradoks, öncelikle bilimlerinin epistemolojik tarihinin popüler bir disiplin olmamasından kaynaklanır görünmektedir. Bu bir yana, Canguilhem'in çalışmaları, felsefe ve bilimlerin arasındaki, yine kendisinin daha da daralttığı açıklıkta yerleşmiştir. Bu yüzden kolay tüketilir değildir, ve buna izin de vermez (Foucault, 1978; Macey, 1998). Ancak bu kadar sınırlı bir alanda Canguilhem, Bourdieu'nun (1998) işaret ettiği gibi, Gaston Bachelard'ın çalışmalarının erimini ve derinliğini artırarak, "tarihsel epistemoloji"ye ve hatta daha da önemlisi, epistemolojinin tarihselleştirilmesine, yani, bilimsel kavramların incelikli ve güçlü analizine, bilimsel düşüncenin "patolojik" etkilerinin tanımlanmasına, "yanlış bilimlerin" ve bilimlerin politik kullanım biçimlerinin çözümlenmesine son derece belirleyici bir katkı yapmıştır.

Canguilhem'in çalışmaları, yaşam bilimlerinin epistemolojik tarihi gibi sınırları son derece belirli bir alanda verilmiş de olsa, doğ-

sayılarını, Canguilhem hakkındaki yazılara ayırmıştır.

2 Georges Canguilhem, hem felsefe hem de tıp eğitimi almıştır. 1924'de girdiği *Ecole Normale Superior*'daki arkadaşları arasında, Jean-Paul Sartre, Raymond Aron, Paul Nizan ve kendisinden bir yıl sonra gelen Maurice Merleau-Ponty de vardır. Felsefe diploması için sunduğu çalışma, Auguste Comte'un "düzen ve ilerleme" teorisi üzerinedir ve "akıl ve toplum arasındaki ilişki"ye dair ilgisini yansıtır. 1927'de, bütün *Ecole Normale* mezunları gibi, felsefe öğretmenleri olarak mecburi hizmetine başlar. 1940'da, "felsefede, Vichy rejiminin öğretilerini va'zetmek için *agrégé* olmadığı" gerekçesi ile görevinden istifa eder. 1941'de, Strasbourg Üniversitesi'ne, Jean Cavaillès'in yerine girer. Nazi işgali ile *Lafont* kod adı ile önemli bir *Resistance* grubunun oluşumuna katılır ve cephede bir yeraltı hastanesinde çalışır. 1943'de *On the Normal and Pathological* başlığı ile İngilizce'ye de çevrilmiş olan tıp tezini savunur.

* Türkiye'de birçoğu gibi ben de, Georges Canguilhem'e Althusser ve Foucault'nun çalışmalarından aşinaydım. Ancak Canguilhem ile asıl tanışmam, hocam H. Ünal Nalbantoğlu'nun ODTÜ Sosyoloji Bölümünde verdiği Sosyolojik Teoriler dersleri sayesinde oldu. Giderek, Canguilhem'in çalışmalarının hem yaşam bilimleri tarihi ve felsefesinde hem de sosyal teorideki olası açılımları üzerine düşünmem ve nedenli güçlü bir felsefi müdahale ile karşı karşıya olduğumu anlayacağım çalışmalara yönelmem; ve, doktora tezimi çalıştığım süreçte, Canguilhem'in kavramlaştırmalarının Türkiye'de yaşam bilimlerinin söylemsel oluşumunu tartışırken nasıl işletilebileceği üzerine düşünmem de doktora tez danışmanım Meyda Yeğenoğlu-Mutman'ın zorlayıcı soruları, önerileri, eleştirileri, ve yine hocam H. Ünal Nalbantoğlu ile düşünce alışverişlerimiz sayesinde.

1 *Economy and Society* dergisi, Mayıs 1998 tarihli 27. cildinin 2. ve 3.

1955'de Sorbonne'da, *History and Philosophy of Sciences*'in başkanı olur ve Gaston Bachelard'ın yerine, *Institut d'histoire des sciences et des techniques*'in başına geçer (Rabinow, 1994).

3 Michel Foucault (1972), Georges Canguilhem ve Gaston Bachelard'ın çalışmalarını, "bilimlerin epistemolojik tarihi" olarak adlandırır. Dominique Lecourt (1975), Canguilhem'in yaklaşımını "epistemolojik tarih", Bachelard'ın yaklaşımını da "tarihsel epistemoloji" olarak tanımlar. Jean Gayon (1998), Canguilhem'in kendisinin Bachelard'ın çalışmalarını "epistemolojik tarih" olarak tanımladığını, ancak bu tanımın Canguilhem'in çalışmalarına daha uygun olduğunu belirtir. Peter Dews'e (1995) göre, hem Canguilhem hem de Bachelard Fransa'da "tarihsel epistemolojinin" en önemli temsilcileridir. Michel Finchant (bkz. Chimisso, 2003) ise, Bachelard ve Jean Cavailles'nin "tarihsel epistemoloji"yi, Canguilhem'in ise, Bachelard'ın bilim tarihine dayanarak, yaşam bilimlerinin epistemolojisini kurduğunu belirtir. Chimisso'ya göre ise, Bachelard ve Canguilhem, Cavailles ile birlikte, "tarihsel epistemoloji"yi, Koyré de "epistemolojik tarih"i temsil eder. Her iki yaklaşımda da ortak olan, tarih ve felsefeyi birleştirmektir. Ancak, "tarihsel epistemoloji"de soruları kuran epistemoloji, "epistemolojik tarih"te ise,

rudan ya da dolaylı olarak çağdaş felsefenin esas meselesi olan Aydınlanma'yı sorunlaştırdığından, bu konudaki güncel tartışmalar-daki önemi yadsınamaz. Foucault (1978), Aydınlanma sorununu merkezi kılan üç süreçten söz eder: Üretici güçlerin gelişiminde ve politik karar süreçlerinde teknik ve bilimsel akılcılığa atfedilen önem; on sekizinci yüz yılın sonlarından beri, umutla doğan Aydınlanma devriminin hangi anında bu umudun kaybedildiği ve despotizm etkilerinde hangi boyutunun sorumlu olduğunun sorgulanmasını zorunlu kılan bir devrimin tarihi; batılıların, bilimine, kültürüne, toplumsal düzenine ve evrensellik iddiasındaki akılcılığına temel sağlayanın baskı ve politik hegemonyadan doğan bir seraptan daha fazlası olup olamayacağına sorgulanması. Denebilir ki, Batı'nın mevcut imkanları ve erişebileceği özgürlüğün farkında olmasının ve hatta kötüye kullandığı iktidarlar ve sınırları hakkında kendini sorgulamasının yolu olarak, iki yüz yıl sonra Aydınlanma geri döner. Bu bağlamda, Canguilhem'in konumuna en yakın olanlar, sordukları sorular ve çalıştıkları alanlar farklı da olsa, aynı tarz sorunlar ile uğraşan Frankfurt Okulu eleştirel kuramcılarıdır. Hepsinin de sorguladıkları, olumsuzluk içinde geliştiği halde, evrensellik talep eden; kısmi değişimler ile işlediği halde, bütünsellik iddiasında olan; tarihindeki durağanlıklar, boşluklar ve toplumsal mücadelelere tabi olduğu halde, üstünlük iddiasındaki bir akılcılıktır. Onların sorgulamaları, "özerk" aklın, dogmatizmler ve despotizmler tarihi ile iç içe olduğunu; ve, aklın ancak kendini özgürleştirebildiğinde özgürleştirici olabileceğini göstermiştir.

Burada Canguilhem'in müdahalesi, sonraki sayfalarda görüleceği gibi, bilimsel aklın tarihine, anti-evrimci ve anti-pozitivist yaklaşımı ile tanımlanır. Canguilhem'in anti-evrimci ve anti-pozitivist yaklaşımını tanımlayan, Bachelard'ın bilimlerde tek biçimli değil, "bölgesel rasyonalizmler" olduğu vurgusu ve "epistemolojik kopuş" kavramıdır. Burada, ikili ya da hem yatay hem de dikey kopuş(lar) vurgusu vardır: Bir yandan bilimlerin diğer kültürel biçimlerden kopuşu, yani, bilimsel ve bilimsel olmayan arasındaki süreksizlikler; diğer yandan da bilimlerin tarihindeki kopuşlar. Elbette buna, tek biçimli bilim düşüncesine karşı, bilimler arasındaki kopuş vurgusu-

nu da eklemek gerek: on sekizinci yüzyıl doğa tarihinin, on doku-zuncu yüzyılın biyolojisi olmadığı gibi, fizik ve kimya da biyoloji değildir. Bu yüzden de her bir alanın epistemolojik normları da farklı olmalıdır. Ancak Canguilhem, tam da rasyonalizmin çoğullu-ğu anlamında, yine "bölgesel rasyonalizmler" kavramlaştırmasına dayanarak, "süreksizlik" ya da "kopuş epistemolojisi"nin fazlasıyla genelleştirilmesi ve vurgulanmasında son derece ihtiyatlıdır. Canguilhem'e göre, "süreksizlik epistemolojisi", belirli bir bilimde, çok hızlı, kısa zamanlarla ölçülen değişimlerin olduğu durumlar için uygundur. Ancak, "süreklilik epistemolojisi" de, bilginin daha ya-vaş, henüz değişmeye başladığı dönemlere "içsel olarak yakındır" (1988: 15).⁸

Foucault (1978), Canguilhem'in epistemolojik konumunu, Fransa'da Marxistler ve Marxist olmayanlar, Freudcular ve Freudcu olmayanlar; teorisyenler ve politikacılar vb arasındaki bütün karşıt-lıkları kat eden, ikinci bir karşıtlık hattında tanımlar: "Deneyim, an-lam ve özne felsefesi" ile "bilgi, rasyonalite ve kavram felsefesi" ara-sındaki karşıtlık. Burada Canguilhem'i ikinci kampa, yani, aklın ta-rihinin, özne ya da deneyime teslim edilemeyeceğini savunan Bac-helard, Koyré ve Cavailles'nin yanına yerleştirir. Canguilhem, Fo-ucault'yu destekler tarzda, "önemli olan, herhangi bir çalışmayı ki-min yaptığı değil, çalışmanın nasıl ve neden yapıldığıdır" (1988: 117) der. Diğer yandan, Rabinow (1994: 18) ve Osborne (1998: 260-261), Canguilhem'in, yaşam bilimlerinde değilse de tıp bilgisinde, deneyimin önceliğini vurguladığını belirtirler. Canguilhem, çok es-ki bir düşüncenin, tıbbın bilime değil, daha çok sanata benzediği düşüncesinin hümanist olmayan yorumuna oldukça yakındır. Yine, tıbbi belirli ideolojiler ve tekniklere indirgenemeyecek bir *praxis*, ve modern düşüncede yeterli bir kavramlaştırması kurulamayan özel bir pratik bilim olarak tanımlayan H. G. Gadamer'e de çok yakındır.⁹

Dews ise, Canguilhem'in Husserl seminerlerine gönderme ile, Foucault'nun Canguilhem'in düşüncesindeki "deneyim-merkezli" boyutu görünmez kıldığını vurgular. Bağlı olarak da, Canguilhem'i

tarihtir (2003). Ben de, Canguilhem'in kendi çalışmalarına bakarak, özellikle tarih ve bilim tarihini ayırdetmek gerektiği; tarihin mantığı ve zamanın bilim tarihinin mantığı ve zamanından ayrı olduğu ve böylesi bir ayrımın ancak epistemoloji ile yapılabileceği vurgusu; ve epistemolojide de "tarihselliği" zaten veri olarak alması nedeniyle, Canguilhem'in çalışmalarını "epistemolojik tarih" olarak adlandırmaktan yanayım.

4 Belirtmeliyim ki, epistemolojik tarihten oldukça uzak konumlanan hermeneutik filozof, Hans-Georg Gadamer'in *The Enigma of Health* (1996)'da özellikle üzerinde durduğu "modern teknoloji ve bilim" ile "sağlık" arasındaki gerilim, Canguilhem'in *On the Normal and Pathological* (1978)'ında da ana izleklerden biridir. Ayrıca, birbirine böylesine uzak görünen iki düşünürün bu gerilime yaklaşımı ve "birey/organizma/insan ve çevre" arasındaki ilişkiler ve bunların ontolojik yorumları da birbirleriyle epeyce örtüşür görünüyor.

5 Canguilhem, *Resistance'*a katılmasına dair de bir vurgu taşıyacak şekilde kendisine atfedilen "onur"u, izleyebildiğim kadarıyla, hep sessizlikle karşılamıştır. Ancak, kendisini *Resistance'*a katan ve Naziler tarafından öldürülen arkadaşı, Matematik Tarihiçi Jean Cavailles hakkında yazdıkları,

"entellektül güç (*intellectual rigour*)" ve "eylem" arasındaki ilişkiye dair düşüncelerinin çok açık ifadeleridir. Hatta, Cavaillés adı, Canguilhem için sanki, "düşünce işi"nin politik eylem ve karar ile örtüştüğü, ve "eylemin, [düşünsel] gücün (*rigour*) kız kardeşi olması gerektiği yerde", bir "tılışım" gibidir: "Cavaillés, mantıksal nedenlerle bir Resistance savaşçısı haline geldi. Basit bir çıkarımdı... Nazizm, evrenselliğin yadsınması -[bu] bilimsel değil, yabanıl bir yadsımadır- ve rasyonel düşüncenin sonunu istediği ve haber verdiği kadar, kabul edilemezdi de. Kabul edilmez olana karşı mücadele, bu yüzden kaçınılmazdı... Mantık acımasızdır. Cavaillés'in kararlığında dehşet verici bir şey vardır. Eşsiz bir figürdür. Patlayıcılarla, aklı başında bir gözüpeklikle, iyimserlikten uzak bir kararlılıkla donanmış bir matematikçi-filozof" (bkz. Macey, 1998: 177).

6 Canguilhem'in çalışmaları, üç tematik alanda sınıflandırılabilir: Tıp felsefesi, yaşam bilimleri tarihi ve bilim felsefesi. Bu üç alanın hepsinde de belirleyici olan, canlıların varlığının felsefi olarak ne denli önemli ve anlamlı olduğuna dair son derece istisnai bir bakıştır. Tıp ve yaşam bilimleri tarihi ve felsefesi bağlamında bir çok boyutuyla üzerinde durduğu canlılık ve yaşam, hastalık ve sağlık gibi kavramlar, Osborne'un (1998) işaret ettiği gibi, özellikle farklı bir felsefi antropoloji oluşturma kaygısı ile

epistemolojik olarak, "bilgi, rasyonalite ve kavram felsefesi" içinde konumlandırılmasına karşı çıkar. Canguilhem bir yandan, Nietzsche tarzı saldırılara karşı bilimi korur: "yaşam korkusunun kız kardeşi olan bilim, neden yaşamın sınırlarının bir belirlenimi olarak görülmesin ve yaşam tarafından cesaretle kullanılmasın?" (Dews, 1995: 56). Ona göre, bilimin iktidarının sınırlarını belirlemek, onu eksiltmek değildir. Ayrıca, Husserl'in, modern bilimin teknik başarıya koşulması ile ortaya çıkan deneyimsel yoksulluğuna getirdiği eleştiriyi, bilginin sadece sonuçlarının etkinliğine indirgenmesi, "özneliğin silinmesi" ve "yaşam-dünyasının kısa devreye sokulması" (Dews, 1995:56) karşısındaki hayal kırıklığını, ve bilgi ile bilgellik arasındaki "modern" ayrımın tehlikeli olduğu tespitini de paylaşır.

Diğer yandan, Jean Gayon da (1998), Canguilhem'in çalışmalarında tanımladığı üç ardışık evrede de (tıp felsefesi, biyoloji tarihi ve bilim felsefesi), "bireysellik" kavramının, örtük ya da sezgisel değil, açıkça "problematik" (kurucu) bir kavram olduğunu göstermiştir. Tıp felsefesi bağlamında Canguilhem, özellikle de hastalığın doğasını sorgularken, bireyselliği ontolojik değil, aksiyolojik bir kavram olarak alır. Hücre ya da refleks teorilerini tartışırken bireysellik, ontolojik bir meseledir; birey, *varlık* değil, *ilişki* olarak tanımlanmıştır. Bilgi ve yaşama dair çalışmasında ise, moleküler genetiğin biyolojik bireyselliği "bilgi iletimi" olarak tanımladığı noktada, Hegel'in yaşam ve kavram özdeşliğine incelikli bir anlam kazandırmıştır: "Canlı varlıklarda yazılmış, korunan ve aktarılan bir *logos* vardır. Yaşam, kavramdır" (Canguilhem, 1994g: 317- 318).¹⁰

Canguilhem'in, yaşam ve kavram arasında kurduğu ilişki, hem yaşam bilimlerinin tarihi hem de epistemolojisine yaklaşımının, en istisnai boyutunu oluşturur. Burada esas soru, yaşamın nasıl bilimsel bilgi nesnesi olabileceğidir. Epistemolojik-tarihsel perspektife yerleştirildiğinde soru, farklı, "bölgesel rasyonalizmler" olduğu kabulünün ötesinde, kaçınılması zorunlu teorik indirgemelerin kaçınılmaz belirleyicisi olan, *vitalizm*de düğümlenir. "Akıl, yaşamın özgünlüğünü kabul etmeden, yaşama uygulanamaz. Yaşamın bilgisi, canlı varlığın kendisinden gelen canlı varlık düşüncesine dayan-

malıdır" (Gayon, 1998: 320). Örneğin, "yaşam" ve "ölüm", asla fiziğin ya da kimyanın sorunu olamaz. Yaşamın olguları ve bilgisi, fizik ya da kimyanınkinden farklıdır. "Hastalık", "sağlık", "garabet", "anormallik" ve "yanlış (*error*)" kavramlarını hesaba katmadan, yaşam bilimi yapmak mümkün değildir. Belirli bir tarihsel anda yaşam bilimlerin kuruluşu fiziksel ve kimyasal mekanizmaların, molekül ve hücre kimyasının açıklanması ile kararlılık kazandığı halde, yaşam bilime kendine özgü biçimini veren, bu kavramlardır. Yine bu kavramlar, sonraki sayfalarda daha açık görüleceği gibi, Canguilhem'in "bölgesel rasyonalizmler" ile birlikte yorumladığı, yaşam bilimlerinin epistemolojisinin farklı olduğu ve tarihlerinin de farklı yapılması gerektiği vurgusu ile birlikte düşünülmelidir.

1. Epistemolojik Tarih

Georges Canguilhem'in epistemolojik tarih çalışmaları, günümüzde, bilimsel bilgiyi tek biçimli ve doğal "gerçekliklerin" birikimli yansıması olarak alan pozitivist yaklaşımlar ve nesnelcilik, gerçekçilik ve ilerlemecilik ile bilimsel ve bilimsel olmayan bilgi arasında süreklilik olduğu iddiasındaki kültürcü yaklaşım arasında geçen "bilim savaşları"nın dışında, ayrı bir duruşu temsil eder. Yine, Canguilhem'in çalışmaları, "bilim savaşları"nın bir diğer cephesine, içerdiden (*internalist*) bilim tarihi ile dışarıdan (*externalist*) bilim tarihi yaklaşımları arasındaki çatışmaya, her ikisinin de ötesine geçen bir müdahaledir (Rabinow, 1998; Rose, 1998; Greco, 2004). Foucault'nun da belirttiği gibi, *bilimlerin epistemolojik tarihi*, "bilimselliğin eşliğinde konumlanır" (1972: 190). Belirli bir bilim alanının tanımlı yöntemleri, nesnelere, ve kullandığı dilin tarihini içeriden yazma yaklaşımından farklı olarak, Canguilhem ve Bachelard'ın epistemolojik bilim tarihi, belirli bir bilimin hem yolunu döşeyen hem de sonrasında ona direnen bilim-öncesi alana karşı nasıl kurulduğunu ve halen yolunda duran sınırlar ve engelleri nasıl aştığını sorgular. Ancak sonraki sayfalarda da görüleceği gibi, Bachelard'dan farklı olarak Canguilhem, bilim dışı ve bilim öncesi "engeller" in yaşam bilimlerine nasıl ve hangi anlarda eklemeliğini de tartışır.

birleşmiştir. Canguilhem'in, tıp felsefesi alanındaki en çok bilinen çalışması, *Normal ve Patolojik*'tir (*Le Normal et le Pathologique* (1966), 1978'de *The Normal and Pathological* başlığı ile İngilizce'ye çevrilmiştir). Vitalist geleneklerin yaşam bilimlerinde ne denli verimli olduğunu gösterdiği ve hücre teorisi, mekanizma, ve çevre (*milieu*) gibi kavramların tarihini tartıştığı biyoloji tarihi çalışmaları, 17. ve 18. Yüzyıllarda Refleks Kavramının Oluşumu (*La Formation du concept de reflexe aux XVII et XVIII siecles*, 1955) ve Yaşamın Bilgisi (*La Connaissance de la Vie*, 1952)'de toplanmıştır. Epistemolojik tarih çalışmaları da, özellikle Gaston Bachelard'ın ardından *Institute d'histoire des Sciences*'in başına geçtiği 1955'ten sonrasına aittir. Bu çalışmaları da, *Bilim Tarihi ve Felsefesi Çalışmaları* (*Etudes d'histoire et de Philosophie des Sciences*, 1968) ve *Yaşam Bilimleri Tarihinde İdeoloji ve Rasyonalite* (*Ideologie et rationalite dans l'histoire des sciences de la vie*, 1974; *Ideology and Rationality in the Life Sciences*, 1988)'da toplanmıştır (Gayon, 1998). Francois Delaporte'un derlediği *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem* (1994)'de, Canguilhem'in çalışmalarının, Camille Limoges tarafından yapılmış, geniş bir eleştirel bibliyografyası bulunabilir.

7 Foucault, Fransa'da 1960'larda, psikanaliz, linguistik, Marxizm ve etnoloji alanlarında

çalışanlar ve bu alanlardaki tartışmaların doğrudan ya da dolaylı olarak Canguilhem'den etkilendiğini vurgular. Bu tartışmalarda yer alanların çoğu, Canguilhem'in öğrencileridir. Hatta, Canguilhem dışarıda bırakılırsa, özellikle Althusser'in çalışmaları etrafında dönen Fransız Marxistlerinin tartışmalarını, Lacangil psikanalizi, Pierre Bourdieu, Robert Castel, Jean Claude Passeron gibi isimlerin toplumbilimde neden öylesine istisnai olduklarını da anlamak mümkün değildir. Mike Shortland da (1981), Foucault'nun bu ifadelerine gönderme ile, Althusser, Bourdieu ve Foucault'nun çalışmalarının İngilizceye çevrilmesinden on yıl sonra, onların başlattıkları "eleştiri endüstrisinin tarafları" haline gelmişken ve, post-yapısalcılığın "ılık sularında" seyrederken, bütün bu sürecin "ihmal edilmiş" entelektüel geçmişinin hatırlatılmasının son derece rahatsız edici, hatta can yakıcı olduğunu belirtiyor.

8 Althusser, *Reading Capital* (1970: 16, 323)'de, Canguilhem'e çok şey borçlu olduğunu, "epistemolojik kopuş" kavramını, Canguilhem'in kullanımına uygun şekilde yeniden yorumladığını belirtir. Bachelard, Canguilhem, Cavaillés, Koyré ve Foucault'nun çalışmaları göstermiştir ki, Akıl tarihi ne sürekli, çizgisel bir gelişim tarihi, ne de Akıl kökenlerinde ya da

Canguilhem'e göre, pozitivist gelenek, ebedi hakikat varsayımından hareketle, bilimin mantıksal gelişiminin izini sürmeye çalışırken, *bilim tarihinin nesnesi* ile *bilimin nesnesi* arasında ayırım yapmaz. Burada tarihçi, çalıştığı alanın tarihini aynen, bir önermenin doğruluğunu ya da belirli bir araştırma hattının potansiyelini değerlendirirken kullandığı ölçütlere dayanarak kurar.¹¹ Diğer yandan, bir bilimsel önerme, doğru olduğuna karar verildiğinde, öncekini de kapsayan bir geçerlilik kazanır. Hakikatin önceyi de kapsayan etkisi, belirli bir bilimsel keşfe, farklı kaşiflerin katkılarını dışarıda bırakır. Esas eğilim, belirli bir konunun geçmişini bugünün hakikati -ki, ebedi hakikat ile kolayca karıştırılabilir- ışığında görmektir. "Hakikat ebedi ise, tarihi de yoktur" (Canguilhem, 1994b: 42).

Canguilhem mantıksal pozitivismi, Kuhn'un yaklaşımı üzerinden eleştirir. Bachelard'ın "normallik" ve Kuhn'un "normal bilim" kavramlaştırılmaları örtüşür. Ancak Kuhn, Bachelard'ın inceliklerle tartıştığı bilimsel akıcılığı kavramaktan uzaktır. Dahası, özellikle, "normal bilim" ve "paradigma" kavramları ile aşar gibi görüldüğü halde, mantıksal pozitivismin mirasından kurtulamamıştır. Bu kavramlar, yerleşik kurallar ve işlemlerden kopuş iması ile hem bir amaçlılık, hem de düzenleme vurgusu taşır. "Paradigma", sadece kullanıcıların seçimi ile ortaya çıkan bir "kültürel gerçeklik"tir ve "normal bilim" de, belirli bir yer ve zamandaki uzmanların uygulamaları ile tanımlanır. Böylece, "normal bilim" ve "paradigma"nın kurulmaları ya da onlardan kopuş, "kullanıcılarının" tercihi ile koşullanmıştır. Toplumsal, politik, ideolojik ve teknolojik oluşumların etkisini yadsımayan, ancak, bilimi, "felsefi hakikat normları ve hakikat talebi ile işleyen, sınırları da bu normlar ile belirlenebilecek bir söylem" olarak tanımlayan Canguilhem'e göre Kuhn'un yaklaşımı, bilimsel süreksizlikleri ve değişimleri açıklamak için kabul edilebilir değildir. Bu yüzden de Kuhn'a, "felsefi eleştiri kavramları yerine, sadece sosyal psikoloji ile ilgileniyoruz", eleştirisini getirir (1988: 12- 13; 1994b: 45- 46).

İçeriden (*internalist*) ve dışarıdan (*externalist*) bilim tarihi kamplaşması ise, "bilim tarihi nasıl yapılır?" ve "bilim tarihi nedir?" soruları etrafında oluşmuştur. Canguilhem'in, "daha yüksek refah düzeyine sahip toplumlarda Marxizm'in oldukça yaygın ve cılız bir ver-

siyonu" (1994b: 47) olarak tanımladığı *dışarıdan bilim tarihi*, kavramların eleştirel analizinden uzak bir şekilde, bilimsel olayları sadece ekonomik ve toplumsal çıkarlar, teknolojik uygulamalar ve gereklilikler, dinsel ya da politik ideolojiler ile ilişkileri ve belirlenimleri bağlamında açıklamaya çalışır. Epistemolojiden bağımsız bir yaklaşım, tarihi yapılan disiplini, çeşitli problem ve çözümlere göre çeşitli önerme sistemleri arasındaki zamansal ve mantıksal bağlantılara indirger. Böylece, dışarıdan bilim tarihi, "kültürel olgu" olarak tanımladığı bilimi, kültürel alana bakarak tanımlamaya çalıştığından, bilim tarihini, "naturalist sosyoloji" ile karıştırmakla kalmaz, "bilimsel söyleme için olan hakikat talebini" de yorumlayamaz (Canguilhem, 1994b: 47).

Dışarıdan bilim tarihçilerinin "idealizm" olarak nitelediği *içeriden bilim tarihi* yaklaşımına göre ise, tarihi yazılan bilim alanının *içinde* konumlanmamış bir bilim tarihi olamaz. Bilimin, teknoloji ya da ideoloji gibi herhangi bir kültürel biçim değil de, *bilim* olmasını sağlayan koşulları ve belirli normları oluşturan işlemler ancak içeriden yazılan bir bilim tarihi ile analiz edilebilir. Örneğin, modern matematik ya da enerjinin korunumu yasası gibi eş zamanlı bilimsel olayların tarihi, onlara ait teoriler olmadan yazılamayacak "gerçeklikler" (*facts*) olarak alınmalıdır. Başka bir ifadeyle, bilim tarihçisi, tarihini araştırdığı teorilere, *teorik olarak* yaklaşmalı, bilim adamının/kadının kendisi gibi modeller ve hipotezler kurmalıdır (Canguilhem, 1994b: 47).

Diğer yandan, bilimi tek ve bölünmez bir uğraş olarak alan pozitivist ve idealist yaklaşımların "bilim düşüncesini" aşındırmak için yapılan ve daha çok Bruno Latour'un çalışmaları ile temsil edilen etnografik laboratuvar araştırmaları da, Canguilhem'e oldukça uzaktır. Foucault, Althusser ve Bourdieu gibi, Canguilhem de bilimin ayrıcalıklı konumunda ısrarlıdır. Bilim tarihinde, sadece kaynaklar, keşifler, ardışıklıklar ve eşzamanlılıklar sorgulandığında, bilim ile kültürün diğer alanları arasında ayırım yapmak mümkün değildir. Bu varsayım, Rabinow'un vurguladığı gibi, "Canguilhem'in yerleştiği akıl evinin mimarisinde köşe taşıdır" (1994: 13).

bir tohumda zaten mevcut olanın bir süreklilik içinde gün ışığına çıkışıdır. Başka bir ifadeyle bu çalışmalar, verili tarihsel durumun geriye dönük yanulsamasının ürünü olan ve, Hegel'in sistematik biçimini verdiği Aydınlanma Felsefesi akılcılığının himayesindeki tarih anlayışını yerinden etmişlerdir. Artık, bilginin tarihini, aklın amaca yönelik "mucizevi bir zafer yolculuğu", "gelişme" ya da "eskinin hakikatinin basitçe geri çevrilmesi" olarak görmek mümkün değildir. Bilimsel aklın yolculuğu, köklü süreksizlikler ile kesintiye uğramış, eskinin yerini alan ve yeni bir mantığın hakimiyetini getiren "derin yeniden düzenlenişler"dir (Althusser, 1970: 44).

9 Gadamer'e göre (1996: 39, 139) tıp, teknolojidir, fakat esas uğraşı, "bir nesnenin üretimi" değil, daha önceki bir durumun restorasyonu, ya da bir tür denge durumuna dönüşüdür. Hem Gadamer, hem de Canguilhem, hastalık ve sağlık ilişkisini, dinamik bir ilişki olarak yorumlar. Fakat Canguilhem'in tıbbi "pozitif" anlamda bir bilim olarak alması, tıbbın nihai olarak, "hasta"nın tarafında olmasındandır. Bu yüzden de özellikle tıp bilgisinde, *öznellik ve nesnellik* sorunu yeniden düşünülmelidir. Tıpta hakikatin temelini kuran, özellikle hastanın kendi bakışıdır. Hekimin, hastalık bilgisi ile hastanın deneyimini sezineyebilmesi, daha

önceden bu deneyimin ona ait bilgiyi üretmiş olması sayesinde. Hasta insan, acısı, acısını ifade etmesi, korkuları, umutları ve hayalleri ile bir öznedir. Bunlar, rasyonalite adına "yanılsama" olarak tanımlansa bile, yanılsamanın gücü ve kendine özgü doğası teslim edilmelidir. Nesnel olmak, yanılsamanın, nesnenin yeteneği olmadığını kabul etmeyi gerektirebilir. Ancak, söz konusu olan tıp bilgisi ise, *nesnellik*, tam da hastanın yaşamış deneyiminin öznel olduğunu kabul etmektir. Ayrıca tıp, laboratuvar da bile, yaşayan insanın, yani, *yaşamın* tarafındadır.

10 Canguilhem'in, "vital rasyonalist" (Rabinow, 1994) tanımını hak eden kendine özgü rasyonalizmi, yaşamın doğası ve "yaşam" kavramı üzerine, yaşamın kendisi ve yaşamı anlamak arasındaki ilişkiyi sorunlaştıran düşüncelerinde ifade bulur ve üç önerme ile özetlenebilir: "i) yaşam indirgenemez bir kavramdır ve bilim için zorunludur; ii) "yaşam" kavramının içeriği, canlı varlıklar olarak deneyimlerimiz ve, yine canlı varlıklar olarak, canlı varlıklara dair gözlemlerimizle kurulmuştur; iii) genelde kavramsal eylemlerimiz, canlı varlıklar olarak varlığımızın devamıdır" (Gordon, 1998: 185).

11 Örneğin, Comte'un öğrencisi Pierre Lafitte,

Burada Canguilhem, Dewes'in (1995) işaret ettiği gibi, bilimsel rasyonalitenin genel ilkelerini oluşturma çabasının terkedilmesinin zorunlu olarak psikolojizm ve sosyolojizme götüreceğini vurgulayan Imre Lakatos'a çok yakındır. Her ikisi de, bilim tarihinin kavramsal yakınlıklar, yer değiştirmeler ve dönüşümlere bağlı "içsel" tarih ile, bilime "dışsal" olan toplumsal, psikolojik ve politik bağlamların etkileşimi ile kurulduğunu kabul eder. Yine, Canguilhem, "içsel" tarihin önceliğini kabul ettiği yerde de Lakatos'a yaklaşır; bilimin rasyonel oluşumunun nasıl kurulduğuna dair normatif bir kavramlaştırma olmadan, dışsal, nedensel açıklamaya ne zaman başvurulacağını tesbit etmek mümkün değildir. Elbette teorilerin ortaya çıkışı, dışsal koşullara bakılarak açıklanabilir; fakat teorilerin, nihai olarak kabulü ya da reddi, açıklayıcı değerlerine bağlıdır.

Canguilhem aklın tarihinin kendi koşullarında yazılması gerektiğinde ısrarlıdır. Bilimin yarattığı ve kullandığı kavramlar ve açıklama biçimleri ortaya koyduğu deneyler ve keşiflerin önemi, sadece ideolojiler ve düşünceler düzeyi ile sınırlanamaz. "Aklın kendisinin bir ağırlığı, yoğunluğu, kendi tarihi vardır" (Rose, 1998: 159). Böylesi bir akıl tarihi, genel ya da evrensel biçimli olamaz. Düşünce tarihinde, birçok anda, düşüncenin ve deneyimin geçmişi, yeniden, daha önce varolmayan tarzlarda kurulabilir. Bu demektir ki, bilim tarihini Aydınlanmanın "ilefleme" düşüncesine dayandırmak, bilimsel kavramların ve kategorilerin tarihini yapma imkanını ortadan kaldırır. Bu, bilimi "görelileştirmek" değildir, tersine, bilimin de epistemolojinin de "tarihsel" olduğunu vurgulamaktır. Çünkü, bilgi teorisini yeni kozmolojik sistemleri açıklamakta yetersiz kalan bir ontoloji üzerine temellendirmenin imkansız hale geldiği tarihsel anda, doğrulama ve haklılaştırma biçimleri yerine, bilimin yöntemleri sorgulanmaya başlanmıştır. Epistemoloji ile bir vurgu kaymasına da tanık olunur: "Bilim tarihi"nden "tarihin ışığında bilim"e (Canguilhem, 1988: 10- 12).

Bilim tarihi, bugün dışlanmış düşüncelerin, tutumların ya da yöntemlerin, kendi hüküm sürdükleri zamanda başka düşünceleri, tutumları ve yöntemleri dışlamak ya da geçersiz kılmak için nasıl

kullanıldığını bulmak ve açıklamaktır. Bu, aynı zamanda, "geçmişin" hangi anlamda halen bilimsel olan bir uygulamanın "geçmiş" olduğunu açıklama çabasıdır. Elbette, *şimdiki* bir bilimin *şimdiki* geçmişi, bu bilimin *geçmişteki hali* ile aynı şey de değildir. Bunu, epistemoloji ile kurulabilecek normatif bir yaklaşım olmadan ayırt etmek mümkün değildir (Canguilhem, 1994b: 45; 1988: 5).

Böylece Canguilhem, tarih ve felsefe ilişkisini, epistemolojinin himayesinde, yeniden kurar. Burada Canguilhem, Gaston Bachelard'a dayandığını belirtir.¹² Bachelard'ın temel kaygısı, bilimin kurulduğu matriksi tanımlamaktır. Bilimsel pratiği, "hayal (*reverie*) ve rasyonel düşünüm" ile "hayal gücü ve kavram" arasındaki çelişki içine yerleştirir (Dews, 1995: 46). Bachelard'a göre bilim tarihi, "epistemolojik kopuşlar" ile izlenebilir. Bilim tarihi bir yandan "atomizm ve enerjetik", "realizm ve pozitivizm", "süreklilik ve süreksizlik", "rasyonalizm ve empirisizm" arasında sürekli bir almaşıklık sergiler; diğer yandan, bilimsel aktivitede bir gün "bilimlerin bölünmezliği", ertesi gün ise "nesnelerin çoğulluğu" hakimdir. Hatta bilim, ilkesel düzeyde olduğu gibi, fiilen de bölünmüştür (1984: 14- 15). Belirli bir bilim alanında, var olan bilgi biçimi, daha "doğru" ile yer değiştirir. Önceki bilgiden kopuş, tarihsel bir kopuştur. Bu kopuşlar arasında, kararlılık ve durağanlık taşıyan "rasyonalite alanları" vardır. "Rasyonalite alanları"nın varlığı ise, gündelik deneyimlerden ve hayali olandan (*reverie*) kopuşlara bağlıdır.

"Çağdaş bilim, doğrulanabilir gerçeklerin (*facts*) araştırılmasına ve doğru yasaların sentezlenmesine dayanır", der Bachelard (Canguilhem, 1994a: 33). Hakikat, nesnelere ya da düşünceye ebedi olarak kazanılmış değildir. Ne pozitivistlerin iddia ettiği gibi birikimli olarak kazanılan bir şey, ne de ampirisistlerin iddia ettiği gibi, basitçe nesnelerin kendisinden gelen bir şeydir. Hakikat, teorik ve teknik ilişkilerin sonucudur ve bilimsel *praxis*le birlikte, o da değişir. Başka bir deyişle, bilimsel gerçekliğin niteliklerini belirleyen, akılcı yöntemlerdir. Bilimsel uğraş ile ortaya çıkarılan, hazırda duran basit ve açık hakikatler değil, belirli bir tarzda yapılandırılmış deneysel süreçler ve araçlar ile aktif olarak kurulan karmaşık hakikatlerdir. Bu yüzden bilimde doğal olarak, "doğal" hakikatler yoktur.

bilim tarihini, "düşünsel mikroskop"a benzetiyordu; böylesi bir araç ile bilim tarihinin "gizli hakikatleri" ortaya çıkarılabildi. Mikroskop benzetmesi ile, bilim tarihinin bağlamı, "laboratuvar" olarak kurulur. Bilim tarihinin nesnesi, orada öylece, yaşam bilimcinin mikroskopu gibi uygun araçlar ile keşfedilmeyi bekliyordu. Burada, pozitivist bir tarafgirlik vardır: "Tarih, bilimsel sonuçlara basitçe süreklilik zerk etmektir" (Canguilhem, 1994b: 42).

12 Canguilhem, biraz ironi ile, Bachelard'ın "yeni bilimsel zihniyet, "epistemolojik engel", "epistemolojik kopuş" ve "mutlak ya da 'resmi' bilim" gibi temel epistemoloji kavramlarının, *iyi bilindiğini*, özellikle Fransa dışında, aslının polemik gücünden yoksun, *sıradanlaşmış bir şekilde yaygınlaşacak ve tartışılacak kadar iyi bilindiğini* vurgular (1994a: 32- 33). Aynı yerde Canguilhem, Bachelard ve Alexandre Koyré'nin yaklaşımlarının oldukça benzer olduğunu; fakat Koyré'nin, rasyonalist uğraşın diyalektik olmaktan çok, bilim tarihinde epistemolojinin önemini kabul ettiği için, sürekli olduğu düşüncesine meylettğini belirtir (Canguilhem, 1994b: 44). Bununla birlikte, *Yaşam Bilimleri Tarihinde İdeoloji ve Rasyonalite* başlıklı çalışmasında ise Canguilhem, "epistemolojik kopuş" kavramı Bachelard'ın

ellerinde biçimlendiği halde, kopuşları fazlasıyla vurgulaması ve bazı kavramlaştırmalarda süreklilikleri gözden kaçırdığı için, Koyré'yi eleştirir. Koyré'nin, Galileo'nun Arşimedgil ve neo-Platoncu öğeler lehine Aristocu mirası bütünüyle reddettiği iddiasına karşı Canguilhem, Galileo'nun Aristocu geleneğin önemli boyutlarını koruduğunu öne sürer (1988: 15). Koyré'nin "Bilim Tarihine Yaklaşımlar" başlıklı çalışmasına bakıldığında, Canguilhem'in vurguladığı gibi, "epistemoloji" önemlidir. (...) bilimin, Yunanlıların bilimi kadar, çağımızın biliminin de, özü bakımından *theoria*, hakikati arama olduğuna, bu bakıma, hep kendine özgü bir yaşamı, içkin bir tarihi olduğuna, tarihçilerin onu ancak kendi sorularına, kendi tarihine bakarak anlayabileceklerine inanıyorum", der Koyré (1989: 194). Ancak, "rasyonalist uğraşın sürekli olduğu" kabulüne meylettiği tesbitinin pek de geçerli olmadığı, aşağıdaki pasajda görülebilir: "[B]ilimsel düşünce insan aklını bize en yüce yanlarıyla, kendisine hep uzak kalan bir amacı hiç durmadan, hep yetersiz, hep yinelenen arayışı içerisinde, hakikat arayışı içerisinde gösterir. *Itinerarium mentis in veritatem* [akılın hakikate yolculuğu]. Şu ki, bu *itinerarium* önceden verilmemiştir. Akıl bir düz çizgi üzerinde ilerlemeye ona doğru. Hakikate giden yol tuzaklarla dolu,

Elbette, "bilimsel zihniyetin" yapısının değiştiğini söylemek, tam da bilginin bir tarihi olduğunu söylemenin başka bir yoludur. İnsanın tarihi, bütün tutkuları ve önyarguları ve anın etkilerine bağlı olması ile pekala bir "benği dönüş tiyatrosu" olabilir. Fakat tarihte basitçe tekrarlanmayan, düzeltilen, genişletilen, tamamlanan, bazı düşünceler vardır -ki, bunlar, "daha önce dayandırılmış oldukları muhtemel bazı sarsak ilkeleri aşmış ve sınırlamış" düşüncelerdir. Tam da bu yüzden bilimsel zihniyet, bilginin düzeltilme tarzı, bilinenin ufkunu genişletme tarzıdır. Bilim, "yargıç makamına kurulmuş, geçmişini mahkum etmektedir" (Bachelard, 1984: 171-72).

Bachelard'ın ampirisizm ve pozitivistizm karşı çıkışını, teorinin deneyime öncelikli olduğu vurgusunu ve aşağıda görüleceği gibi, tarih ve bilim tarihi ayrımını, Canguilhem de paylaşır. Bachelard'ın pozisyonu, Dews'in (1995: 41) ifadesiyle, "açık rasyonalizm (*open rationalism*)" olarak tanımlanabilir: "Rasyonalizm, kapalı bir sistem olmak zorunda değildir" (Bachelard, 1984: 3). Açık rasyonalizm, teoriyi yeni kanıtların ışığında sürekli yeniden kurmayı gerektirir. Hiçbir teorik ilkenin, hatta, çelişkisizlik ilkesinin bile, yeni deneysel bulgular ile değişime bağlı olduğu düşünülemez. Bilimsel ilerlemenin asıl ölçüsü, "deneyime dayalı laf kalabalığı" ile ampirik uzamın genişletilmesi değil, teorinin kavramsal kararlılığı ve matematikleştirilmesidir. Epistemoloji de sadece realizm ya da rasyonalizme tutunmak yerine, ikisi arasında incelikli bir diyalektik dayanmalıdır.

Benzer şekilde, Canguilhem de (1994d) teorilerin asla gerçeklikten çıkmadığını, önceki teorilerden çıktığını vurgular. Bu demek değildir ki, ampirik kanıtlar dışarıda bırakılmalıdır. Gerçeklikler patikalar, ki, bu patikalar boyunca teoriler bir diğerinden çıkar. "Hakikat" de, bilimin hakkında konuştuğudur ve, asla, sadece onu "yaratmanın" düşüncesinden çıkmaz. Bilim, eleştirel düzeltmeler ile yönetilen bir söylemdir. Eğer bu söylemin, tarihçinin, akışını yeniden kurabileceği bir tarihi var ise, bu, anlamını, epistemoloğun yeniden aktif hale getirmesi gereken bir tarihtir.

Bu yüzden Canguilhem'e göre, bilim tarihinin nesnesi ile bilimin nesnesi aynı değildir. Bilim tarihi, "kendisi tarih olan ve tarihi olan bir nesnenin -söylemin- tarihidir; oysa bilim, tarih olmayan ve

tarihi olmayan bir nesnenin bilimidir" (Canguilhem 1994a: 25-26). Bilim, kullandığı yöntem aracılığı ile doğayı nesnelere böler. Bachelard gibi, Canguilhem'e göre de bilimsel gerçeklik ya da nesne, hem keşfedilen, hem de kurulan bir şeydir. Örneğin, "kristal bilimi"ndeki "kristal", verilidir. Kristal, bir anlamda, onun bilgisini edinmeye çalışan bilimsel söylemden bağımsız, "doğal nesne"dir. Söyleme dışsal olan bu doğal nesne, bilimsel nesne değildir. Başka bir deyişle doğa, bize ayrı bilimsel nesnelere ve olgular seti olarak verili değildir. Bilimde nesnelere, ayrılmaz bir şekilde birleştirilebilecek önermeler, kendisinin yanlışlığını kanıtlama kaygısı ile kontrol edilen bir teori, ve bir formülleştirme yöntemi ile kurulur. Yöntemsel söylem ile kurulmuş bilimsel nesne, başlangıçtaki doğal nesneden -"ön-metin"den- türetilmiş olmasa bile, ikincildir. Bilim tarihinin araştırdığı, bu ikincil, doğal olmayan, kültürel nesnelere. "Tarihsel söylemin nesnesi, bilimsel söylemin tarihselliğidir" (26).

"Bilimsel söylemin tarihselliği" ile Canguilhem, kendi içsel normları ile ölçülen bir ilerlemeyi kasteder. Bu ilerleme, kazalar ile karşılaşılabilir, engeller ile geciktirilebilir ya da saptırılabilir, krizler ile yani karar ya da hakikat anı ile kesintiye uğrayabilir. Bu noktada, epistemolojinin müdahalesi kaçınılmazdır. Epistemoloji, belirli bir bilimsel disiplinin gelişiminde belirli bir anda konuşulan dili öğretir. Bilim tarihçisi bilgiyi alır ve geriye doğru, o bilginin sonraki kavram setlerinin anlaşılabilir olduğu, ya da daha öncesinin daha az kararlı kavram setlerine tercüme edilemez olduğu zamana kadar gider. Burada, ancak epistemolojinin müdahalesi ile ayırılabilir olacak iki patika vardır: Mutlak bilginin tarihi ve mahkum edilmiş, reddedilmiş bilginin tarihi. Böylesi bir ayırım, Bachelard'ın tanımladığı "geri dönüş (*recurrence*) yöntemi" ile yapılabilir (Canguilhem, 1994a: 32- 33). Bu, bilimsel deneyimlerin ve kavramların tarihine en son bilimsel ilkelerin ışığında bakmaktır. Tarihçi, belirli bir kavramın ısrarla kullanılması ile, değişmeyen, tanımlayıcı bir kavram olduğu, ya da benzer deneysel gözlemlerin ısrarla zikredilmesinin, yöntem ya da yaklaşım yakınlığını gösterdiği yanılışına düşmemelidir.

Diğer yandan, Foucault'nun da vurguladığı gibi, geri dönüşlü tarih, bir bilimin *şimdisi* değıştikçe, tarihsel sertiveninde de birçok

yanılışlarla kaplıdır; başarısızlıklar başarılarından daha sık görülür o yolda. Ama başarısızlıklar da kimi kez başarılar kadar açıklayıcı, öğreticidir. Bu bakıma, yanılışları incelemeyi önemsemek doğru olmaz; akıl onlar arasından geçerek ilerler hakikate. *Itinerarium mentis in veritatem* dümdüz bir yol değildir. Dönüşleri, dönemeçleri vardır; çıkmazlara girer, geri döner. Bir yol bile değil, bir çok yoldur bu. Matematikçinin yolu, ne kimyacıның yoludur, ne de dirimbilimcinin, fizikçinin... bu yüzden bütün bu yolları somut gerçeklikleriyle, yani tarihsel olarak belirlenmiş ayrılıklarıyla izlememiz, *bilimin* tarihini yazmaktan önce *bilimlerin* tarihlerini yazmaya katlanmamız gerek..." (Koyré, 1989: 194).

13
Ayrıca, Canguilhem'e göre, "kopuşların farkında olan bir epistemolog, başka hiç bir şeye inanmayan filozoflara karşı ironik bir tavır alsa bile, hiç bir şekilde süreklilik epistemolojisini küçümseyemez" (1988: 17). Yine, süreklilik epistemolojisini "yanılsama" olarak alan Lecourt'a ironik bir soru yönelir: "[S]üreklilik epistemolojisi bir yanılsama ise, epistemolojik kopuş düşüncesi, tarihin bilimi olarak Marxizmin -ki, süreklilik epistemolojisi, onun adına yanılsama olarak reddedilmiştir- yeniden yorumu için nasıl temel olabilir?" (çeviriyi kısmen değiştirdim) (1988: 17).

geçmişler, bağlantı biçimleri, belirlenim ağları ve teleolojilerin olabileceğini; tarihsel tanımların o bilimin şimdisi ile düzenlendiğini göstermesi açısından çok önemlidir (1972: 4-5). Geri dönüşlü tarih, özellikle hızlı değişen bilimlerin tarihinin sık aralıklarla yazılmasını gerektirir. Üzerinde çalışılan bilimin tarihi, dilsel alışkanlıklar değişmese bile, her bir epistemolojik kopuş ile fiili olarak değişir. Bilim tarihi bu yüzden sürekli bir akış içindedir ve kendini düzeltmek zorundadır. Örneğin, aynı bilimin tarihi, Francois Jacobs'un *Yaşamın Mantığı* (Logic of Life, 1970) ile Charles Singer'in *Biyoloji Tarihi* (History of Biology, 1950)'nde çok farklı yazılmıştır. Aradaki farkı yaratan, ilk çalışmadan sonra geçen yirmi yılda bilgi hacminin artması değildir. Singer *Biyoloji Tarihi*'ni yazdığında, DNA yapısı açıklanmamış, ve buna bağlı olarak oluşan kavramlar henüz biyolojiye girmemiştir. DNA yapısının açıklanması ile, "organizasyon", "adaptasyon", "kalıtım" gibi eski kavramlara, "mesaj", "program", "teleonomy" gibi yenileri katılmış ve, bilgi alanı yeniden düzenlenmiştir (Canguilhem, 1988: 16-17).

Ancak bu yeniden düzenlenmelerin, daha önce de belirtildiği gibi, sadece "kopuş" değil, "süreklilik" de içereceği unutulmamalıdır.¹³ Örneğin, moleküler biyoloji ile kurulan yeni "yaşam" kavramındaki "yaşam" ve "kavram" ilişkisi aynı zamanda, Aristoculuğun geri dönüşüdür. Aristo'ya göre ruh, "sadece doğa değil, aynı zamanda yaşayan bir varlık biçimiydi. Ruh, yaşamın gerçekliği [ousia] ve tanımı [logos] idi". Böylece, canlı varlık kavramı, sonunda, yaşayan varlığın kendisiydi. Moleküler biyolojide "yaşam" kavramı, "bilgi", "kod", "kod çözümü", "program", "mesaj", "direktif" gibi kavramlar ile yeniden kurulmuş, doğrudan geometrik modellere dayanan klasik mekaniğin ve fizik ve kimyanın kavramları dışarıda bırakılmıştır. Biyolojik kalıtımın belirli bir bilgi iletimi olduğunu söylemek, yolun başındaki Aristoculuğu geri çağırmaaktır. Fakat aynı zamanda, "kalıtımın bilgi iletimi olduğunu söylemek, bir anlamda, canlı varlıklarda yazılı, korunan ve aktarılan bir logos olduğunu kabul etmektir" (Canguilhem, 1994g: 316-317).

Görüleceği gibi, epistemolojik geri dönüş (recurrence) yöntemi, genelleştirilemez ancak, çalışılacak alanın kendine özgü niteliklerini

çok iyi belirlemek koşuluyla, genişletilebilir. Böylece, daha çok Bachelard'ın çalıştığı matematiksel fizik ve çekirdek kimyası gibi alanlar için uygun olmasına karşın, başka disiplinlerde de kullanılabilir. Örneğin, on sekizinci yüzyıl doğa tarihi için Bachelard'ın yöntemini kullanmadan önce, fiziğe, görelilik ya da tanecik mekaniğinin girişi kadar devrimci bir etkisi olan kavramsal yarılmının hangi anda ortaya çıktığı sorgulanmalıdır. Böylesi bir yarıma, erken Darwinci dönemlerde oldukça açıktır. Fakat unutulmamalıdır ki, bir o kadar da, daha sonraki "kıyametlerin", yani, genetik ve moleküler biyolojinin de sonucudur. Bu yüzden, geri dönüş yöntemi son derece dikkatle kullanılmalı ve epistemolojik kopuşlar ile ilgili de çok daha fazlası öğrenilmelidir (1994a: 34; 1988: 13-15).

Diğer yandan Canguilhem, tarih ve bilim tarihini ayırırken, hem, yukarıda belirtildiği gibi, Bachelard'a hem de Althusser'e çok yakındır: "Teorik pratik, pratiğin genel tanımına dahildir. Deneysel, teknik ya da ideolojik olsun, diğer pratiklerin verdiği ham madde (temsiller, kavramlar, gerçekler) üzerinde çalışır... bilimin teorik pratiği, onun tarihöncesinin ideolojik teorik pratiğinden tamamen ayrıdır", der Althusser (1969: 167). Bilimler tarihinin belirli boyutlarını araştırmak için, sadece birbiriyle hiçbir içsel ilişkisi olmayan farklı bir grup bilime değil, "bilim-dışına" da, yani, ideolojik ve politik alanlara ve toplumsal *praxis* de bakılmalıdır. Ancak, bilimsel pratiklerin gelişimi ile ele alınan teorik meselelerin çözümünü bulduğu özel alan, bilimin kendi tarihi tarafından kurulduğundan, "teorik lokusu", başka yerde değil, bilim tarihinin kendi içinde aranmalıdır (Canguilhem, 1994a: 29).

Örneğin, on dokuzuncu yüzyıl biyolojisi ve sosyal bilimlerinde, olasılığın uygulanması, hiçbir "doğal" nesneye tekabül etmediği gibi, bu iki alanın sınırlarına da dahil değildir. Olasılığın uygulanması, o zamanki biyolojik ve sosyal bilimlerin -ki, bunlar ne Pierre-Simon Laplace'ın matematiği, ne Charles Darwin'in biyolojisi ne Gustav Fechner'in psikofiziği, Frederic Taylor'un etnolojisi ne de Emile Durkheim'in sosyolojisidir- durumundan yola çıkarak araştırılmalıdır. Adolphe Quetelet, Sir Francis Galton, James McKeon Cattell ve Alfred Binet'in biyometri ve psikometrisinin oluşumunu, zo-

runlu askerlik ve zorunlu temel eğitim gibi bilim dışı pratiklerin matematiksel uygulamaya uygun ham madde sağlaması mümkün kılmaştır. Quételet, insan ölçüsü ile ilgili veri üzerinde çalışmıştı. Böyle bir verinin toplanması, belirli bir kurumun, yani, safları zorunlu askerlik ile doldurulacak bir ulusal ordu oluşturma ve devşirmeleri seçmek için belirli bir standart kaygısı ile koşullanmıştı. Binet'in düşünsel yetiler ile ilgili çalışması da bir başka kurumun, zorunlu ilkökul eğitiminin varlığını ve ilişkili olarak da zihinsel geri kalmışlığı ölçme kaygısını gerektirmişti. Diğer yandan, benzer şekilde, Quételet, Gregor Mendel, Binet ve Théodore Simon'un çalışmaları da, seçim, melezleme ve yönlendirme gibi bilim dışı uygulamalar ile matematik arasında kurdukları, önceden görülemeyen yeni ilişkilerin ürünüydü. "Keşifleri, kendilerine, kendileri için kurmak zorunda kaldıkları bir dil içinde sordukları soruların cevaplarıydı" (Canguilhem 1994a: 30).

Bilim tarihi, tam da bu tür soruların ve cevapların -ki, yöntemler ve kavramlardan başka bir düzeyde olamazlar- eleştirel bir araştırmasıdır. Sadece sonuçların tarihi sadece "vakayiname"den daha fazlası değildir. Bu yüzden, keşiflerin ya da buluşların kaydı, sıradan tarihteki gibi dönemleştirilebilir; ancak, bilim tarihindeki zaman ile günlük yaşamdaki aynı olduğu yanılmasına düşülmemelidir. Örneğin, Althusser'in de (1970: 45) işaret ettiği gibi, Canguilhem'in 17. ve 18. Yüzyıllarda Reflex Kavramının Oluşumu (*La formation du concept de réflexe aux XVII et XVIII siècles*, 1955) başlıklı çalışması, "bütün apaçıklıklar ve baskın ideolojik kavramlar" mekanistik felsefe ve fizyolojiye yönlendirdiği halde, *refleks* kavramının vitalist felsefenin ürünü olduğunu göstermiştir. Canguilhem sözü edilen çalışmasında (1994e: 179-180), tarihin mantığı ile bilgi üretiminin mantığının ayırdedilebilmesini engelleyen iki "epistemolojik önyargı"dan söz eder. Birincisi, bütün bilimleri ilgilendirir; bir *kavramın* ancak bir teorinin ya da teori ile eş biçimli bir çerçevenin, ya da gözlenen bir gerçekliğin daha sonra yorumlanmasını sağlayacak anlamaya dönük (*heuristic*) bir aracın tanımladığı sınırlar içinde doğabileceği inancından kaynaklanır. İkincisi ise, özellikle yaşam bi-

limlerini ilgilendirir; burada, sonuç getiren uygulamalar ve bilgide ilerlemeye götüren teorilerin sadece mekanistik tarzda olduğuna inanılır.¹⁴

Oysa, "bilim tarihinde *kendi içinde mantık, tarihin mantığından önce gelmelidir*" (Canguilhem, 1994e: 180). Teoriler, mantıksal içerik ve kökenlerine bakılarak ilişkilendirilmeden önce, bu teorileri oluşturan *kavramların*, kuruldukları zamanda nasıl yorumlandığına bakılmalı ve içsel tutarlılıkta ısrar edilmelidir. Ayrıca, kendi içinde mantıksız öğretilerin ardışıklığının da mantıklı olabileceği unutulmamalıdır. *Çelişkisizlik ilkesi* mutlak alınabilir ve hatta, teorilerin *diyalektik olarak* bir diğerinden çıktığı kabul edilebilir, ancak, *bilimsel teorilerin normları, bilim-dışı ile aynı değildir*. Bilim tarihi, elbette, kurduğu özel alan içinde belirli nesnelere kullanabilir: Her zaman sınıflandırılacak belgeler, tanımlanacak araçlar ve teknikler, yorumlanacak yöntemler ve sorular, ve çözümlenecek ve eleştirilecek kavramlar vardır -ki, "bilim tarihine diğerlerinden daha fazla itibar kazandıran" da bu sonuncusudur (Canguilhem, 1994a: 30).

Diğer yandan, bir teori, ilkelerinden herhangi biri eksik kalmayacak şekilde, tamamen kurulduğunda bile, o teorinin yalnızca ilkeleri ve sonuçlarına dayanan bir yargulama ile "yanlış" olduğu söylenebilir. Bir öğretinin bileşenlerinin bir araya gelmesi rastgele değildir; kavramlar sadece basit eklemeler ya da eklemeler ile birleşmiş değildir. Bu yüzden, kavramsal yakınlıklar başka, yeni bir tarzda ele alınmalıdır. Örneğin, on dokuzuncu yüzyılda, refleks teorisinin ön-figürünü oluşturan istem dışı hareket teorisini kimin kurduğu yerine, refleks hareketi ile ilgili bir düşüncenin *anlamlandırılması* için, bir kas hareketi ve sinirsel hareket teorisinin, biyolojik ve optik alanlar arasında bir karşılaştırmayı da içerecek şekilde, nelelerin eklenmesi ile kurulduğu sorgulanmalıdır. Elbette, refleks hareketinin *anlamlandırılması*, başka kavram setleri ile mantıksal olarak uyumlu olması ile mümkündür.

Canguilhem, kavramların tarihinde, Deleuze ve Guattari'nin kavram tanımı ve kavramların oluşu ve tarihine dair yaklaşımları-

14

19. yüzyılda, ana hatları 1850'de oluşmuş bir kavramın genelleşmesine dayanan mekanistik teori, kökenlerinin nasıl kavranacağı konusunda, geriye dönük bir etki üretmiştir. Bir çok başka olgular gibi, hayvan yaşamının mekanik açıklamasına temel sağlayan bir olgunun ancak, bir mekanistik yaşam bilimci tarafından araştırılmış ve keşfedilmiş olabileceği son derece *mantıklı* görünmüş, tarihin mantığının böyle bir mekanistik işaret ettiği yerde, fizyoloji tarihi de hemen bir isim bulmuştur: Descartes. Kimse, "mantığın tarihi doğruladığı mı?" yoksa, "tarihin mantığı esinlediği mi?" sorularının cevabını bilmediği ya da derin olmadığından, Descartes adı ile birleşen rastlantı sonraki tartışmaların da önünü kesmişti. Descartes'ın, mekanik istem dışı hareket teorisini önermiş ve hatta, sonraları, 19. yüzyılda "refleksler" denecek belirli anların mükemmel bir tanımını yapmış olduğu gerçeğinden yola çıkarak, "geleceğin gizlice sezilmesi ile", genel refleks teorisinin onun kendi tarzında açıklaması olduğu bir olgu grubunu açıklamak için -sonradan kurulduğu ve bu kavramı açıklayan, adlandıran ve kuranın Descartes olduğu sonucuna varılmıştı (Canguilhem, 1994e: 180).

na çok yakın bir seyir izler. Deleuze ve Guattari kavramı, belirli içkinlik düzleminde (*plane of immanence*) konumlanmış, bu düzlem ile hem kuran hem de kurulan ilişkisi içinde ortaya çıkan bir "bileşim", "çoğulluk" olarak tanımlar (1996). Benzer şekilde, "[t]utarlı bir düşünce sistemindeki her bir kavram, diğer bütün kavramlar ile ilişkilidir", der Canguilhem (1994c: 50). Ancak, Deleuze ve Guattari'nin, bilimde de kavramlar olduğu, fakat aynı nesne ile ilgiliyse bile, bilimin tarzının felsefedeki gibi *kavram yaratmak* olmadığı vurgusu unutulmamalıdır. Her bir kavramın hem bir *tarihi*, hem de aynı düzlemde konumlanmış kavramlar ile ilişkisini içeren bir *oluşu* vardır. Bir kavramın, yine kavramlar olarak alınabilecek bileşenleri vardır. Bu yüzden de, kavram, bileşenlerinin rastlaşma, yoğunlaşma ve birikim noktasıdır.

Diğer yandan, bütün kavramlar, yokluklarında anlamsız olacakları ve çözümleri ortaya çıktıkça ayırdedilebilecekleri ve anlaşılabilir oldukları problemlere bağlıdır. Aynı felsefeye ait kavramlar, tarihleri farklı da olsa, oluşları içinde, birbirlerine bağlanırlar, birbirlerini destekler, sınırlarını belirler ve kendilerine ait soruları eklemeler. Aslında, sınırlı sayıda bileşenleri olduğundan, her bir kavram, farklı bileşenleri olan fakat aynı düzlemin farklı bölgelerini kuran, birbirine bağlı problemlere cevap veren, ve ortak yaratıma katılan diğer kavramlara doğru dallanacaktır. Bir kavram, problemler ve yeniden düzenlenmeleri aracılığı ile önceki kavramların yerini alır. Bu yüzden, sadece problemleri değil, aynı zamanda, eşzamanlı bir arada bulunduğu kavramlar ile birleşmesini sağlayan problem eklemelerini de gereksinir (Deleuze ve Guattari, 1996: 16- 18, 24, 33).

Benzer şekilde, Canguilhem'e göre de (1994d), bir kavramı tanımlamak, bir problemi tanımlamak anlamına gelir. Bu yüzden de epistemolojik tarih çalışmalarının, kavramdan teoriye doğru olması gerekir; çünkü, daha önce de belirtildiği gibi, kavramların içinde işlediği teoriler, doğrudan gerçeklikten değil, ancak gözlenen olayın peşinden ortaya çıkabilir. Pierre Macherey de (aktaran Lecourt, 1975: 172) Canguilhem'in bu yaklaşımından yola çıkarak, belirli bir tarihsel hatta bir kavramın ısrarla ortaya çıkmasının, tek bir proble-

min sürekliliğini gösterdiğini vurgular. Bu yüzden, önemli olan, teoriler silsilesinde, bir problem için bulunduğu varsayılan *çözüm içindeki problemin* sürekliliğini ayırt etmek, buradaki kavramları tanımlamaktır.

Kısaca örneklenecek olursa, bir canlının yaşamsal işlevlerinden, canlılar dünyasında, canlı-çevre ilişkisini ve toplumsal meseleleri de kat eden, mükemmel kontrol ve yönetim, kontrol eden ve edilenin, yöneten ve yönetilenin ayırt edilmesi sorunları ile birlikte kurulan "düzenleme (*regulation*)" kavramı, "kural", "yöneten", "denge", "korunum", "düzenlilik", "mekanizim" gibi kavramların toplulaşma ve tutunma alanı olarak kurulmuştur. "Düzenleme", fizik ve kimyadan, astronomiye ve mekanist fizyolojiden, politik bilimlere ve pratiklere, ve özellikle de "denge" ve "korunum" kavramları ile ekonomiye kadar, farklı disiplinleri kat etmiş ve hatta, her bir disiplininde de tematik bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, "düzenleme" kavramının tarihi, "düzenleyicilerin tarihi" hesaba katılmadan da yazılamaz. Bu, öyle bir tarihtir ki, sadece Descartes, Newton ve Leibniz değil, Lavosier, Malthus, Claude Bernard ve August Comte da dahil olmuştur (1988: 84- 97).

"Düzenleme" kavramının kararlılık kazanmasında, esas olarak öne çıkan, "doğanın mekanikleştirilmesi"dir. Bu, Descartes'ın *cogito ergo sum* düsturu ve düşünce ve beden ikiliği ile de birleşen "hayvan makina" kavramı ile temsil edilir.¹⁵ Yine, Canguilhem, Descartes'ın felsefesini ve mekanistik fizyolojideki yansımalarını yorumladığı çalışmasında (1994f), "doğanın mekanikleştirilmesi"nin, toplumun mükemmel şekilde yönetilmesi fikrine götüren yolun taşlarını da döşediğini göstermiştir (karş. Gadamer, 1998: 80). İnsanın kendisi değilse bile, *bedeni* pekala makina olabilirdi. Kronolojik olarak, önce yaratan, tanrı, vardı; arkasından da tanrının yarattığı insanın da dahil olduğu canlılar; sonunda da yaratılanın yarattığı, "hayvan makine." İnsan bedeni, bir kez, mekanik bir model olarak kurulduğunda, hemen peşinden "düzenleme" kavramı, beden üzerinde işletilmeye başlanmıştı. Diğer yandan, "denge" ve "korunum" kavramlarından ortaya çıkan "hayvan ekonomisi" kavramı aracılığı ile, organizma ve

15

Descartes, "hayvan makina" kavramını, saat modeline dayandırmış, evrenin de "düzenleyici saat" gibi kurulduğunu iddia etmişti. Bilindiği gibi, yargı, ruha özgü bir şeydi ve hayvanlar, yargı yetisinden mahrumdu. Bu yüzden de "hayvan ruhu" diye bir şey var olamazdı. Bu, aynı zamanda, hayvanların akıl yetisine sahip olmadığı anlamına da gelir. Descartes'ın bu yaklaşımını, Leibniz de paylaşır. Hayvanların bu şekilde mekanikleştirilmesi, hayvanlara karşı, batıya özgü bir ahlaki duruşun arka planını kurar (Canguilhem, 1994f: 227).

16

Burada, yaşam bilimlerine uzak okurların sabrını zorlamamak kaygısı ile, fazla ayrıntıya girmeden verdiğim kavramsal ilişkiler ve yakınlıkların, değişimlerin, bilimsel pratikler ve daha geniş toplumsal bağlamlar ile ilişkilerine dair son derece incelikli ve güçlü çözümlenmeler, Canguilhem'in Kaynakça'daki metinlerinde bulunabilir.

toplum arasında bir analogi kurulmuştu. Buffon ve Lavosier'de "hayvan ekonomisi", "hayvan makinaya" tekabül ettiği halde, aynı zamanda, örtük olarak, ortak yarar için çeşitli aktivitelerin koordinasyonu ve çeşitli organların ve işlevlerin "düzenlenmesi" kavramını da taşıyordu. On dokuzuncu yüzyıl başlarında, "fizyolojik iş bölümü" kavramı da, hem teknik yapı hem de hanenin ya da politik alanın düzenlenmesini içeren "hayvan ekonomisi"nden türetilmişti. Bu arada, makinalar da, içeriden kontrol edilen hayvan modelinden esinle, daha organik hale gelmişti. Tekrar, bu makinalar, fizyologlara insan bedenini *anlama* imkanı sunmuştu. Aynı zamanda, buhar makinası teknolojisi ve ekonomik yönetimden gelen analogiler ve metaforlar da fizyolojiye dahil olmuştu (Canguilhem, 1988: 88; 1994f: 227).

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına doğru da, August Comte ve Claude Bernard "düzenleme" kavramını daha ileri taşımıştır. Newton, güneş sisteminin dinamik özelliğini, tanrıya atfetmişti. Comte'a göre ise, biyolojinin, psikolojinin ve toplumun değişmezlerinden sorumlu olan, "güneş sisteminin değişmezleri"ydi. Comte aynı zamanda, semavi mekaniğe göre kurulmuş çevrenin kararlılığının, canlılar üzerinde olumlu etkileri olduğunu varsayıyordu. Organizmanın kendi işlevi olarak görüldüğünde bile "düzenleme, dışarıdan ve yukarıdan" geliyordu. Hatta Comte'a göre din de "dışsal ekonominin" etkilerinin, insanın duyguları, kavramları ve davranışları üzerindeki yansıması ve kutsanmasından başka bir şey değildi. Böylece, Comte'un "pozitif din"i, "toplumsal düzenleyici" rolü üstlenmişti (Canguilhem, 1988: 96- 97).¹⁶

Böylece, tekrarlanırsa, Canguilhem için, bir bilimin tarihini yapmak, kavramların ve içinde biçimlendikleri kavramsal ve tarihsel koşulların tarihini yapmaktır. Canguilhem, sonraki sayfalarda konu edeceğim "bilimsel ideoloji"yi de, yine yaşam bilimlerinde kurucu kavramların tarihi ile birlikte tanımlar. Görüleceği gibi "bilimsel ideoloji", yaşam bilimlerinde hem "temsiller sistemi" anlamında ideoloji olarak, hem de kurucu kavramlar düzeyinde bilime eklenmiş olarak ortaya çıkabilir.

2. Bilimsel İdeoloji

Canguilhem'e göre, özellikle yaşam bilimlerinin tarihi, epistemolojisi ve felsefesinde, "ideoloji" sorunu kaçınılmazdır. Bu yüzden "ideoloji" üzerinde, *yeniden* düşünülmelidir. "Bilimsel ideoloji", Bachelard'ın "epistemolojik engel" kavramının yeniden yorumuna dayanır. Bir bilgi alanı, rasyonel kararlılığa ve tutarlılığa ulaşarak *bilim* olmak için "epistemolojik engeller"i aşmak zorundadır. Canguilhem, Greco'nun (2004) işaret ettiği gibi, Bachelard'daki anlamından farklı olarak, "epistemolojik engeller"i, yanlışların, hatta düzeltilmeyen yanlışların bile, bilimde olumlu epistemolojik rolleri olabileceği vurgusuyla, yeniden yorumlar. Burada, onaylanmış (*sanctioned*) ve geçersiz hale gelmiş (*lapsed*) bilgi ayrımı, görelilik, katı bir ayırmadır ve bilim tarihindeki farklı epizodların da epistemolojik değerleri olduğu anlamına gelir. Yanlışlar düzeltililebilir olmadıkça ve düzeltililemedikçe ve şimdiki bilimin ölçütlerine göre halen geçerli oldukları koşulları tanımlamak mümkün olmadıkça, epistemolojik değerleri "olumsuz"dur; sadece "engel"dirler. Ancak, mevcut açıklamalar ile uyumsuz olanın değeri, bu açıklamaların sınırları tamamiyle ortaya konulmadan belirlenemez. Epistemolojik engellerin bu yorumu, bütün bilimsel hakikatlerin geçici ve düzeltmeye açık olduğu anlamını da taşır.

Yine, daha önce de belirtildiği gibi, bilginin rasyonel düzeni içinde farklı bölgeler olduğunu ilk kez tartışmaya açan, Bachelard'dı. Ona paralel olarak Canguilhem de, epistemoloji ve bilim tarihi ilişkisini genelleştirmek yerine, Bachelard'ın yaklaşımının özellikle matematiksel fizik ve nükleer kimya için uygun olduğunu belirtir. Bachelard'ın metafizik karşıtı akıl kavramı, matematik üzerine kurulmuştur; "normal" ya da verili olan değil, biçimsel olarak "norma bağlanmış" olandan söz etmek sadece matematikte mümkündür (Canguilhem, 1988: 13, 18). Matematiksel fizik ya da nükleer kimyadaki biçimselleşme düzeyi, onların tarihindeki kararsızlıkları görece önemsizleştirir; "onaylanmış" epizodlar, bilimsel değişime olumlu katkılar, "geçersizleşmiş" olanlar da, "yeni bilimsel zihniyet" in oluşumunun önünde duran, bilim-öncesi biçimler ya da epistemolojik engeller olarak ortaya çıkar.

Bachelard'ın (1985: 71), kimya ve fizikte tanımladığı 18. yüzyıldaki kopuş, bilim-öncesi ile bilim arasındadır; 19. yüzyıl fiziği ve kimyasındaki "bilimsel-teknik" biçimlerin hiçbiri, 18. yüzyıla ait gözlemlerden çıkmamıştır. Yine Bachelard, bilimsel kavramların ve kökenlerinin ne bilimsel olmayan teorilerden, ne de bilimsel olmayan zihniyetlerden çıkabileceğini kabul eder. Bilim-öncesi kavramlar, bilimsel olanlara benzeyebilir ancak, öznel, hayali ve irrasyonel yaklaşımlara ait olduklarından, bilimsel alanda yer alamazlar. "Bilimsel" olanın koşulu, bütün bunlardan kopuş ile tanımlanır. Başka bir deyişle, bilim öncesine ait "epistemolojik engeller" diyalektik olarak aşılmadıkça, herhangi bir bilimsel teori ya da kavramın oluşumu mümkün değildir. Ancak, kararsızlıklar ve engeller, yaşam bilimlerinde çok daha belirgindir. Canguilhem'in fizik ya da kimyanın asla sorunu olmamış "yaşam" kavramı ya da vitalizm üzerinde önemle durması, bunların, yaşam bilimlerinde çoğu kararsızlığın kavşağı olarak ortaya çıkmasındandır. Dahası, Greco (2004) ve Foucault'nun (1989) da vurguladığı gibi, çoğu zaman bilimsel kararlılığın ve içsel tutarlılığın karşısında tanımlanan vitalizm, bir yandan, yaşamın fiziko-kimyasal süreçlere indirgenmesine karşı işleyen, diğer yandan da, yaşam bilimlerinin kendine özgülüğünü kuran bir alandır.

Canguilhem, yukarıda da belirttiğim gibi, bilim tarihinin, sadece bilimlerin içsel tutarlılığına ve bir biriyle içsel tutunumu olmayan bilimlere değil, bilim-dışı, ideolojik, toplumsal ve politik pratiklere de bakarak yazılması gerektiğini vurgular. Pratik, ideolojik oluşumlar özellikle yaşam bilimlerine öylesine nüfuz etmişlerdir ki, tutarlı ve kararlı kavramların üretilmesi ile kolayca arındırılmazlar. Hatta, *Normal ve Patolojik (The Normal and Pathological, 1978)* de ayrıntı ile gösterdiği gibi, toplumsal ve ideolojik biçimler yaşam bilimlerine, özellikle "normal" ve "patolojik", "hastalık" ve "sağlık" gibi kurucu kavramların himayesinde girmişlerdir. "Mükemmel/mükemmel olmayan" ya da "normallik/ anormallik" gibi kavramlar yaşam bilimlerindeki nesnelere kendi nitelikleri değil, *değer yüklü* kavramlardır. "Normallik ve anormallik" gibi, "hastalık ve sağlık" da toplum-

sal deneyimler ile üretilen yargılardır. Başka bir deyişle, yaşam bilimlerinde, *logos* ile *pathos* birbirinden ayırmak pek kolay değildir. Elbette, böylesi kavramların biçimlendiği başka, modern bilimin artık içselleştirdiği koşullar da vardır. Biri, pozitivist tabular ve materyalist öğretilerin belirli bir laboratuvar rasyonalizmi içinde birleştirildiği, ve dönemin politik köktencilikle tanımlanmış olan Darwin sonrası (evrimci) yaşam bilimleri felsefesi; diğeri ise, yaşam bilimlerinde laboratuvar çalışmalarının, biyolojik bilginin sadece uygulamaları ile sınırlanmış, ve tedaviye dönük amaçlara koşulmuş olmasıdır (Canguilhem 1988: 125, 127).

Yaşam bilimleri ile toplumsal ve ideolojik olanın etkileşimlerine vurgusu, ve bağlı olarak geliştirdiği "bilimsel ideoloji" kavramlaştırması, Canguilhem'i bir yandan Althusser'e, diğer yandan da Foucault'a yakınlaştırır.¹⁷ "Bilimsel ideoloji", "bilim" ve "yanlış-bilim" ya da "bilim" ve "bilim-öncesi" ayırımından daha karmaşık bir sorunlaştırma alanıdır. Bir yanı, bilimsel ve bilimsel olmayan arasındaki *sürekli kopuşlara* ve yeniden eklemelenmelere; bir yanı, tıp ve yaşam bilimlerinin kendine özgü yapısı içinde bu kopuşların çok belirgin olmadığına ve bir diğer yanı da, genel olarak "ideoloji" ile "bilimsel ideoloji"nin ayırt edilmesi gerektiğine işaret eder. Bu yüzden de, Bachelard'daki "epistemolojik engel"den yola çıkarak kurulduğu halde, hem ondan hem de Althusser'in bilim adamlarının/kadınlarının ya da bilimsel pratiğin "kendiliğinden ideolojisi" olarak tanımladığı biçimlerden farklıdır. "Bilim adamlarının ideolojileri, araştırma yöntemlerini ve işlemlerini kurarken (ya da bilimin daha geniş bir kültür içindeki konumuna dair konuşurken) oluşturdukları"dır. Örneğin, "18. yüzyıldaki Doğa ve Deney kavramları, bilim adamlarının ideolojik kavramlarıydı. Buffon'un 'organik molekül' ya da Bonnet'nin 'varlık zinciri (*chain of being*)' ise, doğa tarihindeki bilimsel ideoloji kavramlarıydı" (1988: 33).

Bilimsel ideoloji, esas olarak üç özelliği ile tanımlanabilir: i) ödtünc aldıkları bilimsellik normlarını aşan açıklayıcı sistemlerdir; ii) bilimin kuruluşundan öncedir ve benzer şekilde, ideoloji alanına düşen yakın bilim tarafından öncelenir; iii) yanlış bilim, büyü ya da din gibi, "varlığın bütünlüğü"ne ulaşma gereksiniminden kaynak-

17

Hatta Dewes'e (1995: 50) göre, Foucault'nun çalışmalarında asıl belirleyici olan, Canguilhem'in düşüncesinin bu boyutudur. Ancak, tek yanlı değil, karşılıklı bir etkileşimden de söz etmek mümkündür. Canguilhem, *Ideology and Rationality in the History of the Life Sciences* (1988) in önsözünde, bilimsel ideoloji kavramını, Althusser ve Foucault'nun etkisiyle, 1967-68 seminerlerine kattığını; Foucault da, imaj ve kavram, bilim ve ideoloji arasındaki bağların kaçınılmazlığını vurgularken, Canguilhem'den esinlendiğini belirtir. Diğer yandan, Althusser, kısaca ifade edilirse, iki tür ideoloji tanımlar: pratik ideoloji ve teorik ideoloji. Din, politika, estetik, moral ve hukuk alanlarındaki pratikleri ve düşünceleri birbirine bağlayan, pratik ideolojidir. Bilim alanındaki ise, teorik ideolojidir. Teorik ideoloji, ancak felsefenin dolayımı ile kurulabilir. "Bilimsel ideoloji" bilimdeki "yanlış düşünceler" ya da "yanlış apaçıklıklar" ile ilişkilidir ve, felsefe, bilimlerin uygulamaları ve kuruluşları açısından ayırım çizmeye çalıştığında ortaya çıkar. Başka bir deyişle, neyin ideolojik, neyin bilimsel olduğu, ancak felsefi müdahale ile ayırılabilir. Bilimsel ideolojiler, Bachelard'ın "epistemolojik engeller" olarak tanımladığı biçimlerdir. Ve, bilimsel ideoloji, bilimsel pratik ve bilim adamı/kadınunun

bilimsel pratik ile ilişkisi içinde, "kendiliğinden" mevcuttur; bilimsel pratiğe içseldir. Althusser, bilimsel ideoloji ve bilim adamı/kadınınun ideolojisi arasında bir ayrım yapmadan, bilimsel ideolojinin, "bilimsel pratiğin kendiliğinden ideolojisi" olduğunu vurgular. Althusser'in bilim ve ideoloji, pratik ve teorik pratik, pratik ideoloji ve teorik ideoloji kavramlaşmaları, ve pratik ideolojik biçimlerin, bilimsel pratik ile ilişkisine dair geniş bir tartışması "Philosophy and the Spontaneous Philosophy of the Scientists" (1990)'de bulunabilir. Foucault ise, ideoloji ve bilim ilişkisi konusunda hem Althusser'e hem de Canguilhem'e yakındır. Ancak Althusser'in bilimsel ideoloji'yi "epistemolojik engel" olarak almasına karşı çıkar: "[İ]deoloji, bilimi dışlamaz... Yanlışlarını düzelttiğinde, formülasyonlarını netleştirdiğinde [bilimsel] söylem, zorunlu olarak ideoloji ile ilişkisini koparmaz. İdeolojinin rolü, tutarlılık arttıkça ve yanlış arındırıldıkça azalmaz" (1972: 186).

18

Monica Greco da (2004), Canguilhem'in tanımından yola çıkarak, bilimsel ideolojiyi sırasıyla, üç tematik düzeyde tanımlar: i) metodoloji; ii) teorik olma hevesi; iii) bilimsel geçicilik. Metodolojik özelliği, toplumsal pratikler ya da inanç alanında değil, bilim ile aynı epistemolojik mekanda varolmasıyla kurulur. Bu, hem aşırı

lansa bile, zaten kurulmuş olan ve üstünlüğünü kabul ettiği ve tarzını taklit ettiği bilim ile asalak bir ilişki içinde var olur (Canguilhem, 1988: 38).¹⁸ Bir disiplin, bilimsellik konumuna ya da normlarına ulaştığında, bilimsel ideoloji, bilim alanının dışına sürülür. Ancak, bilimle birlikte de varolabilir; bilim, ideolojinin yerini ele geçirse bile, aralarındaki çatışma sona ermeyebilir. Canguilhem'in bilim ve ideoloji ve bilimsel ideolojinin bilim ile ilişkisine getirdiği yorumu, sanki Michel Pécheux'da yankılanır: "Bilgi üretim süreci, 'sürekli bir kırılmadır'; kendini hiç bir zaman ayıramadığı teorik ideolojiler ile öylesine birlikte varolur ki, herhangi bir ideoloji ile bağlantısız arı bir 'bilimsel söylem' bulmak kesinlikle imkansızdır" (Pécheux, 1983: 142).

Canguilhem, "hakikatin tarihi ne çizgisel, ne de tek biçimlidir", der (1988: 104). Bir alandaki hakikat, doğrudan başka alanların da hakikati haline gelmediği gibi, bir alandaki keşifler ideolojiye dönüştüğünde, başka alanlardaki teorik çalışmaları da etkileyebilir. Örneğin, Darwin'in *Türlerin Kökeni*'nin (The Origin of Species, 1859) yayınlanmasına kadar, insan ile diğer varlıklar ve çevresi arasındaki ilişki, Newton'un doğal teolojisine göre tanımlanmış, tanrının takdiri ya da her yerde mevcut bir iradeye bağlanmıştı. Her bir türün yaşam tarzına uyumu için önceden, tanrı tarafından karar verildiği kabulü yerinden edilmeden, türlerin bireysel üreme farklılıklarına bağlı olarak çevrenin zorlamalarına *rastlantıyla uyum* sağladığı düşüncesi, anlaşılır hale gelmemiştir. Bazen de, teorik bir çalışma, özellikle deneysel bulguların elde edilmesi uzun zaman aldığına, daha başlangıçta ideolojik olabilir. Bunun bir örneği, Darwin'in "doğal seçim"idir. Başında ideolojik olan "doğal seçim" teorisi, ancak yirminci yüzyıl popülasyon genetiğinin bulguları ile bilimsel konuma yerleşebilmiştir. Ayrıca, biyolojik teoriye hayvancılık tekniklerinin talihsiz bir şekilde sokulması bir yana, Darwin'in "hayatta kalma mücadelesi", önceleri bir kozmolojik teori olarak ortaya çıkan, fakat sonunda politik ve ideolojik olduğunu gösteren, Herbert Spencer'in evrimciliği ile birleşmişti.

Herbert Spencer'in evrimciliği, Karl-Ernst von Baer'in embriyoloji bulguları¹⁹ ve Darwinci biyolojinin "bilimsel kararlılığı" ile bir arada, hatta onlara dayanarak var olan bir bilimsel ideolojidir. Yani, Dar-

winci biyoloji ve embriyolojinin bulguları, bir yandan, on dokuzuncu yüzyılda işçilerin taleplerine karşı, kapitalizm ve ona tekabül eden politik bireycilik ve rekabetin meşrulaştırılmasına; diğer yandan da geleneksel biçimlerin alt edilmesi için işleyen Spencer'in toplumsal evrimcilik düşüncesine "bilimsel temel" sağlıyordu. Bu yanıyla evrimcilik, Marxist anlamda da ideolojidir: "Hakikati, söylediğinde değil, gizlediğinde yatan bir doğa ya da toplum temsili" (Canguilhem, 1988: 37).

Bilimsel, toplumsal ve politik alanların karşılıklı olarak birbirlerine nasıl nüfuz ettiklerini gösteren başka örnek de, on yedinci yüzyıl "kalıtım ideolojisi"dir. "Kalıtım" kavramının farklı epistemolojik düzeyleri arasında, iki yanlı bir değişim vardır; toplumsal sorular, bilimsel olanların yolunu açmış, bilimsel sonuçlar da politik iddialara temel oluşturmuştu. Mendel kalıtımın biyolojik anlamını değiştirdikten sonradır ki, öncüllerinin ideolojik ya da bilimsi olduğuna karar verilmiştir. Diğer yandan, Mendel'in kalıtım araştırma alanı olarak seçmesinde ise, zamanının ideolojik tartışmalarının da etkisi vardı (Canguilhem, 1988).

Bu örneklerle bakarak, Gutting (1989) ve Greco (2004), bilimsel ideolojinin, bir yandan "meşru" ve "gayri meşru" bilim arasındaki, diğer yandan da, içeriden (*internalist*) ve dışarıdan (*externalist*) bilim tarihi arasındaki katı ayrımları aşmak için güçlü bir epistemolojik araç olarak ortaya çıktığını vurgularlar. Lorna Weir (1998) ise, tersine, Canguilhem'in "ideoloji" kavramının, bilim-dışı kavramların, yaşam bilimlerinin söylemsel pratiğine nüfuz etmesini anlamakta pek de yeterli olmadığını vurgular. Weir, metinlerin, geçmişte ve halen diğer metinler ile ilişki içinde anlamlandırıldığı tarzları, ya da "tarihin metne, metnin de tarihe nüfuz etmesi"ni gösteren "metinlerarasılık" kavramının, "bilimsel metinlerarasılığın karmaşıklığını" anlamakta daha elverişli olduğunu ve bilime bilim-dışından girmiş kavramları, "kültürel ara metinler" olarak okumayı önerir. Böylece, biyomedikal rasyonalenin, Canguilhem'in yorumladığı gibi, özerk değil, farklı alanlardan "kültürel ara metinleri" alıp kullanan, ayrı biçimli ve ayrı alanlara bağımlı olduğu gösterilebilecektir.

hem de naif bir teorik olma hevesi ile ilişkilidir. Bilimsel geçicilik ise, bilim ve ideoloji arasındaki bağların ve farklılıkların, bilimsel epizodlar arasında belirginleştiği, ve sonunda bilimin, ideolojiyi dışarıya süreceği anlamına gelir.

19

Tek hücreli yumurta ve spermadan embriyo ve nihayet olgun canlının ortaya çıkması ile izlenen embriyolojik gelişim bulguları, Lamarck'ın canlılar tarihi için önerdiği "en basitten en mükemmele doğru ilerleme" düşüncesi ile birleşmiş, biyolojik değişime çizgisel ilerlemeci zaman boyutunu katmıştır.

Elbette, belirli bir alandaki "ideoloji"nin sadece kavramlar düzeyinde işleyen biçimleri ara metinler olarak okunabilir. Ancak, Canguilhem'in yaklaşımı, bir yandan bilim ve düşünce tarihinin, "ideoloji" ya da "bilimsel rasyonalizm" gibi kapsayıcı biçimlerini ve onların her zaman her yerde bütünüyle bulunamayacak bileşenlerini ayırd etmek, diğer yandan da, bunların, özellikle kavramlar düzeyinde, nasıl eklemlediğini ve örtüştüğünü kavramak ve açıklamak olanağı sağlar. Örneğin, hem "ideoloji", hem belli bir tarz rasyonalitenin biyolojide hakim kılınması, hem de bunlarla ilişkili "bilimsel ideolojik" kavramların eklemelenmesi, Deleuze ve Guattari'nin (1988: 239), batı felsefesi ve bilim disiplinlerini baştan sona kat ettiğini vurguladıkları "kök-ağaç" modelinin biyolojide kurulmasında izlenebilir. Biyolojik evrim teorisinin ana hatları, filogenetik evrimin (türlerin tarihinin) embriyolojinin sağladığı ontogenetik gelişim (birey canlılığının gelişimi) bulgularına dayanarak, çizgisel –"kök ağaç"- modele uydurulması ile kurulmuştu: "Ontogenetik gelişim, filogenetik evrimi tekrar eder (*ontogeny recapitulates phylogeny*)." Böylece, türlerin "en basitten", yani kökensele tek hücreli canlıdan, "en mükemmele", yani insana evrildiği, bunun, örneğin, insanın embriyolojik gelişiminde izlenebileceği iddia ediliyordu. Bu tez ile ayrıca, Darwin'in biyolojiye sokmaya çalıştığı, "çizgisel zaman" kavramı da biyolojiye katılıyor, dahası, canlıların tarihinde, "aktif" bir rol üstleniyordu.

Darwin, *Türlerin Kökeni*'nde, zamanı, etkileri farklı ve tamamlayıcı formlarda –fosiller, embriyolar ve körelmiş organlarda- algılanabilecek bir "etken" olarak yorumlamıştı. "Fosil, taşlaşmış zamandı; embriyo, işleyen zaman; körelmiş organ da, gecikmiş zamandı" (Canguilhem, 1988: 108). Böylece, bu "kanıt kırıntıları" ile, yaşam bilimcilerin bir "köken" bulmak için okuyup yorumlayabilecekleri bir "arşiv" kurulmuştu. "Paleontolojik arşivde başlangıç, en eski fosildi; embriyolojik arşivde, ortak bileşen; morfolojik arşivde ise, en körelmiş biçimler" (109). Böylece, canlıların "soy ağacı", evrimsel bulguların *sonucu* değil, *temeli* olarak kurulmuştur. "Ortak ata", ilkel formun yerini almıştı. Sınıflandırma da, "soyağacı" ile "zaman"ın canlıların gelişim tarihine katılmasıyla, eşzamanlı mevcut olan canlı formların, statik tanımı olmaktan çıkıp, "zaman iplikleri ile dokunmuş, geniş

bir snoptik kanvas" (109) haline gelmişti. Kısacası, bir yandan embriyolojik gelişimin filogenetik evrimi tekrar ettiği tezi, diğer yandan da, yine bu tezle koşullanmış, mekanik ve nedensel ilişkiler ile sonucu kökene bağlayacak "dalları" ile, hiyerarşik sınıflandırmalara dayanan soy ağacı kurulmuştu. Bu rasyonel, ideolojik, mekanik model, canlıların değişimine dair sonraki "bulguları" ve kavramları da koşullamıştır.

Diğer yandan, Lecourt'un da (1975: 172- 173) işaret ettiği gibi, belirli bir pratik ideolojinin farklı bilimler arasındaki teorik alışverişler ve özellikle de ödünç alınan sözcükler aracılığı ile bilime girdiği unutulmamalıdır. Örneğin, "hücre" kavramının tarihi, "birey" kavramının tarihinden ayrılmaz. Romantik politik felsefenin "birey" kavramı ile birleşen toplumsal ve politik değerlerinin yaşam bilimlerine girmesi, bu kavram sayesinde. Diğer yandan, "birey" ve "hücre" kavramlarının ilişkisi, "parça-bütün" ilişkisi üzerinden de izlenebilir. Yaşam bilimleri tarihinde parça-bütün ilişkisi, on dokuzuncu yüzyıla kadar, mekanistik ve teknolojik bir model ile temsil edilmişti; parçalar (organlar), bütünü (organizmanın) işlemesi için bir araya gelmiş ve farklılaşmış araçlardır. Böylece birey, parçalar değil, organizmadır. Biyolojik varlıkları tanımlamak için on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan parça-bütün ilişkisi ise, politik bir modele dayanır. Hücre teorisinde Ernst Haeckel, "hücreler, tıpkı cumhuriyetin yurttaşları gibi, tamamen özerk ögelerdir", diyecekti (Canguilhem, 1994d; Gayon, 1998). Elbette burada, Canguilhem'in, sözcük ile kavramı bir birinden özenle ayırdığı belirtilmelidir. Belirli bir sözcüğün ısrarla ortaya çıkması, o sözcüğün gösterdiği kavramın var olduğu anlamına gelmez. Bu yüzden de bilimsel *metinlerin dili*, özenle incelenmeli, metaforlar ve analogiler, ilk ortaya çıktıkları zamana kadar izlenmelidir.

Sonuç

Başta da belirttiğim gibi, bu yazıda Canguilhem'in çalışmalarını bütün boyutları ile tüketmeyi amaçlamadım. Ancak, "epistemolo-

jik tarih" yaklaşımı, Canguilhem'in bilim felsefesi ve tarihine katkılarının ana izleğini oluşturur ve "bilimsel ideoloji" de, tıp ve yaşam bilimleri felsefesi ve tarihi için geliştirdiği bir kavramlaştırmadır. Canguilhem'in epistemolojik tarih yaklaşımı, iki belirleyici düşünce üzerinde işler. Birincisi, bilim tarihinin, hakikat tarihi olduğu ve tarihsel olduğudur. Burada, bilim ile bilim-dışı biçimleri bir birinden ayırt etmek gerektiği vurgusu vardır. İkincisi de, bilim tarihinin kavramların tarihi olduğu düşüncesidir. Canguilhem de Bachelard gibi, bilimsel uğraşın bütünüyle irrasyonel ya da bilim dışı biçimler ile belirlendiği ya da açıklanabileceği varsayımını reddeder. Yine, bilimde, pozitivist yaklaşımların tersine, hiçbir *a priori* tanımın olmayacağını ve bilim tarihinden bütün koşullarda uygulanabilecek ölçütler çıkarılamayacağını teslim etmekle birlikte, bilim tarihinin rasyonel bir sorgulama süreci olduğunda ısrarlıdır.

Canguilhem'e göre, hem bilgi hem de nesnesi tarihseldir. Bilimsel akıl, yanlışın sürekli tanımlandığı ve düzeltilindiği bir değişim tabiidir. Belki de bu, Rose'un (1998) vurguladığı gibi, Canguilhem'in bilim düşüncesini, "alışılmadık bir şekilde, normatif kılmaktadır" (161). Bu, günümüzün bilim sosyologlarının da savunduğu bir görüştür. Ancak, Canguilhem'in yaklaşımı, bilimsel normların ve uyuşmaların düzeltmelere ve değişimlere ne denli direndiği ve bütün bir kurumsal, disipliner, ve söylemsel aygıt ile nasıl yerleşik kılındığı etrafında dönen, ve bilim adamlarının laboratuvarlarındaki günlük çalışmalarının açıklamasına dayanan açıklamalarla da çatışmaktadır. Elbette, bilimsel söylem ve pratiklerin, kaynaklar, ödüller, promosyonlar için rekabete, askeri ve ilaç sanayiinin taleplerine, kültürel metaforlar ve imajlara geçişten olmadığı söylenemez. Ayrıca, retorik biçimi ve metinsel karakteri ile karmaşık ilişki ağları ve ittifakları ile, zapt ve itaat ilişkileri ile, daha geniş toplumsal bağlama yerleşmiş bir uğraştır da. Ancak, bütün bunların ötesinde bilimsel söylem, *hakikat ile kurula bağlanmıştır ve hakikate sadakat* felsefesi ile tanımlanmıştır. Ne bilimsel gerçekçilik ne de toplumsal kuruluşçuluk, bilimsel nesnelerin ve kavramların belirli bir gerçeklik alanı ile ilişkilendiği biçimleri tanımlayamaz. Bu yüzden de, bilgi, bilim

ve akıl üzerine tartışmalarda Canguilhem *ile* düşünmek, realizm ve relativizm, akılcılık ve akıldışılık ikiliklerinden uzaklaşmak demektir.

Diğer yandan, Canguilhem "bilimsel ideoloji"yi, Bachelard'ın "epistemolojik engel" kavramından çıkararak, bilim ile bilim-dışı arasındaki kopuşları, sürekliliği, ve yeniden eklemlemeleri kavramak ve açıklamak üzere geliştirmiştir. Ancak, bilimsel ideoloji kavramı, Canguilhem'in incelikle çözümlediği, yaşam bilimlerinde problematik, kurucu, konumlar edinmiş kavramların epistemolojik ve tarihsel yolculuğundan ayrılamaz. Diğer yandan da, bilim ve bilim olmayan arasındaki etkileşimlerin hem daha kapsayıcı, belirli bir alanı "yukarıdan" kuran (evrimcilik ve "kök-ağaç örneklerindeki gibi) düzeylerde, hem de "aşağıdan" kavramsal ilişkiler düzeyinde anlamayı ve açıklamayı sağlar.

Başka bir deyişle, "bilimsel ideoloji", fizik, kimya ve matematik gibi, yüksek biçimselleşme düzeyine ulaşmış, "olgunlaşmış" bilimlerden farklı olarak, yaşam bilimlerinde "kararsızlık" ve "yanlış"ların da bilim alanına eklemlendiğini gösterir. Bachelard'daki "epistemolojik engel" in tersine, "bilimsel ideoloji" hem özellikle evrimciliğin Darwinci yorumundaki gibi düzenleyici tema olduğu yerde, hem de "hücre", "düzenleme", "köken" gibi kavramlar düzeyinde bilime eklemlendiğinden, bilim-sonrasıdır. Yaşam bilimlerinde, bilim ve bilim-dışı arasında, bir defada ortaya çıkan bütünsel, köklü bir kopuştan ve bilimsel kararlılığa ulaşmak yerine, hem çok karmaşık hem de kısmi kopuşlardan söz edilebilir. Bu yüzden, "süresizlik epistemolojisi"ni fazlasıyla vurgulamak mümkün değildir.

Diğer yandan, Lorna Weir, önceki sayfalarda görüldüğü gibi, Canguilhem'in "ideoloji" kavramının, bilimsel söylemin rasyonalesinin kültürel ara metinlere geçişten bir alanda nasıl kurulduğunu kavramakta yetersiz olduğunu belirtmişti. Burada Weir, Canguilhem'in ideoloji kavramını, özellikle Osborne'a yakın bir tarzda yorumlar görünmektedir. "Tıp, bilimsel konumu olan bölgesel rasyonalizmlerden kurulmuş olabilir, ancak, kendisi bilim değildir; epistemolojik doğasına bakıldığında, daha çok bir tür

20
Burada belirtmeliyim ki, Osborne, "tıp ideolojisi" tezini, olumsuz anlamda kullanmadığını ve, "itibar kaybettiği" bir zamanda, "ideoloji" kavramının yeniden düşünülmesi gerektiğini vurguluyor (1998).

ideolojidir" der, Osborne (1998). Elbette, Canguilhem'in, tıbbın pozitif bilim olamayacağı ve ideolojinin, sonunda bilim olacak alanı öncelediği iddialarından yola çıkıldığında, henüz bilim olamayan, bilimsel kararlılığa ulaşamayan bir alanı, *bütünüyle* "ideoloji" olarak tanımlamak mümkündür. Fakat, "bilimsel ideoloji"yi böyle yorumlamak, belirli epistemolojik düzeylere özgü ortaya çıkan *farklı biçimlerini* ihmal etmek ve tıp ile yaşam bilimleri arasındaki, Canguilhem'in de varlığını teslim ettiği farklılıkları, bilim ve bilim dışı arasındaki sürekli kopuş ve eklemleme biçimlerini görünmez kılmak demektir.

Önceki sayfalardaki örneklere bakıldığında, Canguilhem'in epistemolojik tarih yaklaşımı ve burada sorunlaştırdığı ve kurduğu "bilimsel ideoloji" kavramı yerine, kolayca "ara metinler" gibi bir kavramlaştırmayı ikame etmek pek mümkün değildir. Diğer yandan, Osborne'un "tıp ideolojisi"²⁰ tezi de, kavramların hem belirli bir tarz rasyonaliteyi, hem de rasyonel ve rasyonel olmayan, ideolojik biçimlerin hangi düzeylerde eklemelendiğini açıklamakta yetersizdir. Başka bir deyişle, *bilimsel ideoloji*, sadece "evrimcilik" örneğindeki gibi, dayandığı bilimsel alan ile "asalak" bir ilişkisi olan ve ait olduğu gerçeklik alanını aşacak bir açıklama talebi ile ortaya çıkan bir "temsiller sistemi" olarak tanımlanamaz. Tersine, Canguilhem'in epistemolojik tarihi ve Deleuze ve Guattari'nin kavram tanımı ve kavramların oluşuna dair yaklaşımları ile birlikte alındığında, kavramlar düzeyinde ortaya çıkan biçimler de ayırt edilebilir. Oysa, Lorna Weir (1998)'in eleştirisi ve Osborne'un (1998) yorumunda, bilimsel ideolojinin farklı biçimlerde ve düzeylerde ortaya çıkan biçimleri, daha kapsayıcı olan *bilimsel rasyonalite ile, bilim öncesi olarak ideoloji* kavramlaştırmaları *lehine* dışarıda bırakılmaktadır.

Ayrıca belirtmelidir ki, Canguilhem'in tarzında epistemolojik tarihin, yöntem olarak, örneğin Foucault tarzı söylem analizi ya da linguistik söylem analizi ile ve metinlerarsılık yaklaşımı ile ortak yanları vardır. Foucault, *The Archaeology of Knowledge* (1972)'de, kavramların tarihinin ilerlemeci bir ayrıntılandırma değil, farklı kurulma ve geçerlilik alanlarının, ardışık kullanım kurallarının ve kavramların

geliştiği ve olgunlaştığı bir çok teorik bağlamların tarihi olduğunu ve Canguilhem'in çalışmalarının, kavramların yer ve hal değiştirmelerine dair bir çalışmada model olabileceğini vurgulamıştı. *Politics and The Study of Discourse* (1991)'de da, süreklilikleri değil, söylemin farklı durumları ile ilgili dönüşümleri, yani süreksizlikleri araştırmak gerektiğini; önemli olanın, tek düze ve boş "değişim" kavramına, belirli değişimlerin etkileşimleri anlamında, bir içerik kazandırılması, ve düşüncelerin ya da bilimlerin tarihinde sadece yenilikler ve keşiflerin listelenmesi yerine, farklı dönüşümlerin tanımlayıcı bir analizinin yapılması gerektiğini ve böylesi bir yöntemin, çeşitli durumlar için çeşitli örneklerinin Canguilhem'in çalışmalarında bulunabileceğini vurgular.

Benzer şekilde, Ian Hacking de (1991), kavramlar ve tarihsel haleri arasındaki ilişkileri sorgulamak için, Canguilhem'in çalışmalarının model olabileceğini belirtir.²¹ Ancak, Canguilhem'in yaptığı gibi, soruları özenle tanımlamak gerekir ki, "avare dolaşmak" yerine, entellektüel tarihin bütün yarıklarına girilebilir. Çünkü, ister evrimle ister ani değişimle olsun, düşüncelerde köklü bir değişim olduğunda, sonraki muhakeme tarzında iz bırakır. "Felsefi problemler", kavramsal geçmişin derinliklerinden gelir ve kavramların tarihsel kökenleri ile uğraşmayı gerektirir. Aslında, "felsefi karışıklık yaratan kavramsal tutarsızlıklar, bir kavramın oluşumunu mümkün kılan koşullar ile bu koşullar tarafından oluşumu mümkün kılınan kavramlar arasındaki tarihsel tutarsızlıktır" (183). Chimisso da (2003), Canguilhem'in epistemolojik tarih yaklaşımının açılımlarına dair, Hacking ile çok yakın bir öneri getirir: Kavramların değişim ve kurulma dinamiklerini araştırmak, disiplinlerin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bourdieu'nun sosyoloji disiplininde yaptığı felsefede de yapılabilir. Canguilhem'in öğrettiği şekilde, felsefi kavramların da oluşumları araştırılabilir ve çözümlenebilir. Ancak, yine Canguilhem'in ve Hacking'in (1991) çalışmalarının incelikte gösterdiği gibi, toplumsal ve insan bilimlerindeki anlatı ya da linguistik dönüş yanlılarının savunduğunun tersine, tarihsel epistemoloji, bir dil ya da anlatı biçimi meselesinin ötesine geçer; anlam ile, bilgi ve bağlı olarak da, hakikat ile olduğu kadar ilgilenmez.

21
Ian Hacking'in, *How Should We Do the History of Statistics?* (1991) başlıklı çalışması, Canguilhem'in epistemolojik tarih yaklaşımının, başka bir alana uygulanmasına güzel bir örnektir.

Kısacası, Thomas Osborne ve Nikolas Rose'un (1998: 152) vur-guladığı gibi, sosyal bilimlerde "havai kültürel eleştirilerin" ve şim-diye dair "uğursuz felsefe-ımsi ifadelerin" günün kuralı haline geldiği; ve yaşam bilimlerine dair çözümlerlerin ya "tarafgir eleştiriler" ya da "post-modernist oyunsallığa" teslim olduğu bir zamanda, Georges Canguilhem'in çalışmaları, mütevazı, ancak çok güçlü bir felsefi müdahaleyi temsil eder. Dahası, sosyal teorideki bazı merkezi sorun-lardan (örneğin, Aydınlanma ve "ilerleme" düşüncesi), hastalık, sağ-lık ve tedavinin anlamı, ve İnsan Genomu Projesi ve genetik teknoloji çağında yaşamın anlamına dair sorgulamalara kadar uzanan farklı alanlar ile doğrudan ilişkilendirilebilir ve bütün bu alanların temel kavramları üzerine yeniden düşünmeye vesile olabilir. Eğer günümüzün bilimsel epistemolojisi, kendisini, kendisi için kurduğu geçmiş ile haklılaştırıyorsa, Canguilhem tarzı epistemolojik tarih, mevcut bilimsel epistemolojileri, tanımladığı başka geçmişler ile ya da kurduğu başka uygunluklar ile yerinden oynatabilir. Böylesi bir eleştirel tarih, *mevcut hakikat rejimini*, çözülecek bir *problem* olarak belirli bir zona taşıyabilir; "başka şimdileri ve başka gelecekleri müm-kün kılmaya katkıda bulunabilir" (Rose, 1998: 166).

Kaynakça

- Althusser, Louis (1990). *Philosophy and the Spontaneous Philosophy of the Scientists and Other Essays*. London ve New York: Verso.
- Althusser, Louis & Etienne Balibar (1970). *Reading Capital*. London ve New York: Verso.
- Althusser, Louis (1969). *For Marx*. London ve New York: Verso.
- Bachelard, Gaston (1984). *The New Scientific Spirit*. Çev. , Arthur Goldhammer. Boston: Bacon Press.
- Bourdieu, Pierre (1998). "Georges Canguilhem, an Obituary Notice." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 190- 192.
- Canguilhem, Georges (1998). "The Decline of the Idea of Progress." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 313- 329.
- Canguilhem, Georges (1994a). "The History of Science [Bilim Tarihi]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 25- 40.
- Canguilhem, Georges (1994b). "The Various Models [Çeşitli Modeller]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 41- 47.
- Canguilhem, Georges (1994c). "The History of the History of Science [Bilim Tarihinin Tarihi]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 49- 63.
- Canguilhem, Georges (1994d). "Cell Theory [Hücre Teorisi]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 161- 177.
- Canguilhem, Georges (1994e). "The Concept of Reflex [Refleks Kavramı]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 179- 202.
- Canguilhem, Georges (1994f). "René Descartes [René Descartes]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 219- 236.
- Canguilhem, Georges (1994g). "The Concept of Life [Yaşam Kavramı]." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 303- 319.
- Canguilhem, Georges (1988). *Ideology and Rationality in the History of the Life Sciences [Yaşam Bilimleri Tarihinde İdeoloji ve Rasyonalite]*. Çev. , Arthur Goldhammer. Cambridge ve London: The MIT Press.
- Canguilhem, Georges (1978). *On the Normal and the Pathological [Normal ve Patolojik]*. Çev. , Carolyn R. Fawcett. Dordrecht, Boston ve London: D. Reidel Publishing Company.
- Chimisso, Christina (2003). "The Tribunal of Philosophy and its Norms: History and Philosophy in Georges Canguilhem's Historical Epistemology." *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 34: 297- 327.
- Chimisso, Christina (2001). "Hélène Metzger: The History of Science between the Study of Mentalities and Total History." *Studies in History and Philosophy of Science* 32 (2): 203- 241.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari (1996). *What is Philosophy?* London ve New York: Verso.
- Deleuze, Gilles & Felix Guattari (1988). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dews, Peter (1995). "Foucault and the French Tradition of Historical Epistemology." *The Limits of Disenchantment: Essays on Contemporary European Philosophy*. içinde. London ve New York: Verso. 39- 58.
- Foucault, Michel (1991). "Politics and the Study of Discourse." *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Graham Burchell, Colin Gordon ve Peter Miller (der.) içinde. Chicago: The University of Chicago Press. 53- 72.
- Foucault, Michel (1978). "Introduction." *On the Normal and Pathological*. Çev. , Carolyn R. Fawcett. Dordrecht, Boston ve London: D. Reidel Publishing Company. ix- xx.
- Foucault, Michel (1972). *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.
- Gadamer, Hans- Georg (1998). *Praise of Theory*. New Haven: Yale University Press.
- Gadamer, Hans- Georg (1996). *The Enigma of Health: The Art of Healing in a Scientific Age*. Çev. , J. Gaiger & N. Walker. Cambridge: Polity.
- Gane, Mike (1998). "Canguilhem and the Problem of Pathology." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 298- 312.
- Gayon, Jean (1998). "The Concept of Individuality in Canguilhem's Philosophy of Biology." *Journal of the History of Biology* 31: 305- 325.
- Gordon, Colin (1998). "Canguilhem: Life, Health and Death." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 182- 189.
- Hacking, Ian (1991). "How Should We Do the History of Statistics?" *The Foucault Effect: Studies in Governmentality*. Graham Burchell, Colin Gordon ve Peter Miller (der.) içinde. Chicago: The University of Chicago Press. 181- 195.

- Greco, Monica (2004). "The Ambivalence of Error: 'Scientific Ideology' in the History of the Life Sciences and Psychosomatic Medicine." *Social Science & Medicine* 58: 687- 696.
- Koyré, Alexandre (1989). "Bilim Tarihine Yaklaşımlar." *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*, içinde. Çev. , Kurtuluş Dinçer. İstanbul: Ara.
- Lecourt, Dominique (1975). *Marxism and Epistemology: Bachelard, Canguilhem and Foucault*. Çev. , Ben Brewster. London. NLB.
- Macey, David (1998). "The Honour of Georges Canguilhem." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 171- 181.
- Osborne, Thomas (1998). "Medicine and Ideology." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 259- 273.
- Osborne, Thomas & Nikolas Rose (1998). "Introduction." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 151- 152.
- Pêcheux, Michel (1983). *Language, Semantics and Ideology: Stating the Obvious*. London: The MacMillan Press.
- Rabinow, Paul (1998). "French Enlightenment: Truth and Life." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 193- 201.
- Rabinow, Paul (1994). "Introduction: A Vital Rationalist." *A Vital Rationalist: Selected Writings from Georges Canguilhem*. François Delaporte (der.) içinde. Çev. , Arthur Goldhammer. New York: Zone Books. 11- 22.
- Rose, Nikolas (1998). "Life, Reason and History: Reading Canguilhem Today." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 154- 170.
- Shortland, Mike (1981). "Introduction to Georges Canguilhem." *Radical Philosophy* 29: 19- 20.
- Tiles, Mary (1993). "The Normal and Pathological: the Concept of a Scientific Medicine." *The British Journal for the Philosophy of Science* 44 (4): 729- 743.
- Weir, Lorna (1998). "Cultural Intertexts and Scientific Rationality: the Case of Pregnancy Ultrasound." *Economy and Society* 27 (2 & 3): 249- 258.

Televizyonda Protesto Görüntüleri: Egemen Haber Söylemlerinde Toplumsal Eylemler

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de medyanın protesto eylemlerini temsil etme biçimi üzerinde durmaktadır. Türkiye'de medyanın yirminci yüzyılın son çeyreğinde yurttaş katılımının önemli bir aracı haline gelen toplumsal eylemler karşısındaki tutumunu örneklemek için, televizyon haberlerinde toplumsal eylemlere ilişkin egemen anlamların kuruluşu ve işleyişi ele alınmaktadır. Bu bağlamda, medyanın protesto eylem haberlerine ilişkin öncelikleri ve yeşlemeleri, eylemlerin hikaye ediliş tarzları, eylemi aklılaştıran ve duygusallaştıran unsurların haber kurgusu içindeki konumu, egemen anlamların oluşturulma ve aktarılma biçimi, farklı eylem temalarına ilişkin anlamlandırma çerçeveleri üzerinde durulmaktadır.

Images of Protest on Television: Public Demonstrations in The Dominant News Discourses Abstract

This study attempts to display the coverage of protest movements in the Turkish mass media. To exemplify the mass media's portrayal of protest movements, which became one of the most important means of citizen participation in the last decades, the television news are explored. In this regard, the study dwells upon the ideological priorities and the preferences highlighted in the news production process, the basic dynamics and the characteristics of the narration in television news, the narrative elements which rationalize and sentimentalize the collective action and the way in which the dominant meanings are reproduced in and transmitted through the news covering different types of collective actions.

Eser Köker
Ülkü Doğanay
Ankara Üniversitesi
İletişim Fakültesi